

KREIRANJE JAVNIH POLITIKA ZASNOVANIH NA POUZDANIM PODACIMA

Zbirka predloga politika 2011/12

Beograd, 2012.

„Kreiranje javnih politika zasnovanih na pouzdanim podacima“

Izdavači:

TransConflict Serbia

Nacionalni demokratski institut

Urednice:

Mirjana Kosić

Žaklina Veselinović

Prevod:

Mirjana Kosić

Lektorisanje i korektura teksta na engleskom jeziku:

Ian Bancroft

Dizajn i štampa:

DigitalArt Company

Tiraž:

500

ISBN 978-86-914589-1-1

EVIDENCE-BASED POLICY MAKING

Collection of policy proposals 2011/12

Belgrade, 2012.

Sadržaj

Uvod, Mirjana Kosić	7
Introduction, Mirjana Kosić	11
Uvod “Kreiranje javnih politika u političkim strankama”, Žaklina Veselinović	14
Introduction “Public policy making in political parties”, Žaklina Veselinović	19
Centar za aktivni Vračar, Demokratska stranka	26
Summary Center for Active Vračar	39
Neophodnost sprovođenja Nacionalnog okvira kvalifikacija u Republici Srbiji, Liberalno demokratska partija	40
Summary National Qualifications Framework in the Republic of Serbia	52
Nepoštovanje ljudskih prava i diskriminacija u obrazovnom sistemu, Liga socijaldemokrata Vojvodine	53
Summary Human Rights Violation and Discrimination in Education System	67
Smanjenje broja mladih zaposlenih na crno, Srpska napredna stranka	68
Summary Curbing the Numbers of Illegally Employed Young People	74
Neprikosновенost privatne svojine u Srbiji, Srpski pokret obnove	75
Summary Inviolability of Private Property in Serbia	85
Problem nasilja u školama, Socijalistička partija Srbije	86
Summary Violence in Schools	92

Uvod

Ova publikacija je rezultat sveobuhvatnog jednogodišnjeg procesa tokom kojeg su mladi predstavnici/-ice političkih partija kao učesnici/-ice u projektu *“Jačanje kapaciteta budućih donosilaca odluka u izgradnji i razvoju politika u oblastima bezbednosti i odbrane”* uspešno završili/-e trening o ključnim veštinama neophodnim za formulisanje i razvijanje politika, pohađali/-e niz tematskih predavanja o najznačajnijim pitanjima u oblastima bezbednosti i odbrane, te prisustvovali/-e radnim sastancima sa istaknutim gostima. TransConflict Serbia se odlučio za ovakav multidisciplinarn pristup sa ciljem da učesnicima/-ama u projektu pruži specifične veštine i znanja koja će doprineti boljem funkcionisanju političkih partija i procesima donošenja odluka unutar partija, te na taj način pozitivno uticati na unapređenje sveukupnog standarda debata o javnim politikama u oblastima bezbednosti i odbrane u Srbiji.

Tokom tematskih predavanja, učesnici/-ice su se postepeno upoznavali/-e sa brojnim temama koje imaju veliki značaj u trenutnom razvoju evropske i svetske bezbednosne arhitekture, uključujući temu Spoljne bezbednosne i odbrambene politike Evropske unije, novi Strateški koncept NATO-a, program Partnerstvo za mir, učešće Srbije u mirovnim misijama, koncept vojne neutralnosti, odnos Srbije i NATO-a, itd. Iz perspektive nacionalnih politika, učesnici/-ice su imali/-e priliku da steknu uvid u javni i parlamentarni nadzor sektora bezbednosti, strateško planiranje u javnoj administraciji (sa posebnim naglaskom na Ministarstvo unutrašnjih poslova), reformu sektora bezbednosti u Srbiji i pitanja ljudske bezbednosti, uključujući položaj nacionalnih manjina u Srbiji i ostalih ranjivih grupa poput žena, dece, osoba sa invaliditetom i LGBT populacije.

Za tematske seminare su se pobrinuli domaći stručnjaci u domenu bezbednosti i odbrane, kao i ljudskih prava, te ovim putem još jednom iskazujemo zahvalnost g-dinu Adelu Abusari, g-đi Jeleni Petrović, g-dinu Milanu Sekulskom, g-dinu Draženu Maraviću, g-đi Marijani Pajvančić, g-đi Aleksandri Nestorov, g-đi Nataši Jovanović, g-đi Jovanki Todorović Savović, g-dinu Željki Iliću i g-dinu Božidar Nikoliću za izvrsnu saradnju, kao i za stručnost i profesionalnost sa kojom su pristupili ovom projektu.

Metodološki deo projekta, za koji su se pobrinule izvrsne konsultatkinje, g-đa Sanja Nikolin i g-đa Aleksandra Vladisavljević, se sastojao od četiri višednevna trening-modula, koji su osmišljeni sa ciljem razvijanja veština potrebnih za definisanje i izradu inkluzivnih politika zasnovanih na činjenicama i dokazima. Kroz pomenuti trening program, učesnici/-ice su imali/-e mogućnost da se upoznaju sa osnovnim elementima procesa razvijanja politika, počevši od definisanja agende i identifikovanja tema, preko predlaganja rešenja, promovisanja politika, njihovog sprovođenja i evaluacije, te su time ne samo zadovoljili/-e jedan od ključnih ciljeva projekta – učenje i usvajanje praktičnih veština – već ih je upravo taj proces ohrabrio na dalje kritičko razmišljanje i analiziranje procesa kreiranja politika koji su uobičajeni u Srbiji, omogućio im da samostalno prepoznaju probleme i artikuliraju rešenja, te unapredio ostale veštine poput istraživanja i prikupljanja podataka, pregovaranja i promovisanja politika.

Kroz niz sastanaka organizovanih u formi radnog doručka u kojima su učestvovali zvaničnici brojnih ambasada, kao i predstavnici/-ice međunarodnih organizacija, civilnog društva i akademskih institucija, učesnici/-ice su bili/-e u poziciji da, u skladu sa Chatham House pravilima, direktno postavljaju pitanja i ravnopravno komentarišu izložene teme, što se pokazalo izuzetno značajnim za njihovu afirmaciju i sticanje samopouzdanja.

Ono što smatramo jedinstvenim aspektom ovog projekta je da su njime obuhvaćene partije iz širokog političkog spektra - uključujući Demokratsku stranku, Demokratsku stranku Srbije, G17Plus/URS, Liberalno demokratsku stranku, Ligu socijaldemokrata Vojvodine, Socijalističku partiju Srbije, Srpsku naprednu stranku i Srpski pokret obnove – čiji predstavnici/-ice su kroz aktivno delovanje i zajednički rad u višestranačkom okruženju imali/-e mogućnost da razmenjuju i suočavaju svoja mišljenja, te da diskutuju o različitim temama u domenu oblasti i bezbednosti. Važno je napomenuti da su svi učesnici/-ice u projektu prepoznati/-e i odabrani/-e od strane istaknutih političara iz njihovih partija, što daje nadu da će njihove profesionalne sposobnosti i znanja u budućnosti biti iskorišćena za unapređenje kvaliteta javnih politika unutar njihovih partija. Stoga se nadamo da će političke partije preuzeti konkretne korake u daljem razvijanju i institucionalizovanju sistema edukacije i razvoja mladih profesionalaca u svojim redovima.

Međutim, pored političke edukacije, jednim od najvrednijih ostvarenja projekta smatramo izgrađeni odnos saradnje i prijateljstva između predstavnika/-ica osam političkih partija, koji/-e su pokazali/-e da bez obzira na razlike u mišljenju, političku pripadnost i ideologiju, poseduju želju i sposobnost za usklađeno delovanje sa ciljem rešavanja pitanja od zajedničkog značaja.

Ovim putem bismo se želeli zahvaliti Ministarstvu spoljnih poslova Češke Republike, bez čije podrške i poverenja ovaj projekat ne bi mogao otpočeti, kao i Fondaciji za otvoreno društvo koja je omogućila nastavak aktivnosti i potpunu implementaciju projekta. Naposletku, veliko hvala kolegama/-icama iz Nacionalnog demokratskog instituta (NDI) za otvorenost, saradnju i spremnost da prepoznaju prednosti višestranačkog pristupa u izgradnji kapaciteta za izradu politika, kao i za svesrdnu podršku i pomoć u različitim fazama projekta, uključujući i pripremu i štampanje ove publikacije. Bez njihove stručnosti, profesionalnog pristupa aktivnostima i kolegijalnosti, sveukupan rezultat ovog projekta bio bi tek delimičan.

TransConflict Serbia će nastaviti sa svojim aktivnostima u pravcu jačanja kapaciteta političkih partija u izgradnji politika u različitim oblastima, te se nadamo da ćemo upravo putem ove publikacije preneti poruku o značaju uključivanja podmlatka političkih partija u aktivnosti i delovanje istih.

Mirjana Kosić
Izvršna direktorica, TransConflict Serbia

Introduction

This collection of policy papers is the result of a comprehensive process lasting for more than a year. In this time, the participants in the project, entitled “*Strengthening the Policy-Making Capacity of Future Decision-Makers in the Areas of Security and Defence*”, have successfully completed an in-depth training course on core policy-making skills, received thematic lectures on a range of key security and defence issues, and attended breakfast meetings with key dignitaries. The main objective of such a multi-disciplinary approach was to equip the participants with specific skills and knowledge to ensure that they can contribute positively to the internal functioning and decision-making structures of their respective parties, thereby contributing to improvements in the overall standard of policy debate on security and defence issues in Serbia.

The thematic lectures explored a range of topics of pertinence to the evolution of international security architectures, including the EU’s Common Security and Defence Policy (particularly the implications of the Lisbon Treaty), NATO’s new Strategic Concept, the Partnership for Peace Programme, Serbia’s involvement in international peacekeeping missions, the concept of military neutrality and Serbia’s relationship with NATO. From a domestic point of view, the participants benefited from insights into public and parliamentary oversight of security sector reform, strategic planning in public administration (with a strong emphasis on the Interior Ministry), security sector reform and human security considerations, such as the position of national minorities and other vulnerable groups, such as women, children, persons with disabilities and LGBT population.

Thematic seminars have been delivered by a variety of national experts – including Mr. Adel Abusara, Mr. Milan Sekuloski, Ms. Jelena Petrović, Mr. Dražen Maravić, Ms. Marijana Pajvančić, Ms. Aleksandra Nestorov and Ms. Nataša Jovanović, Ms. Jovanka Todorović Savović, Mr. Željko Ilić and Mr. Božidar Nikolić – whose expertise and insights strengthened the participants’ knowledge and understanding in a range of areas. We would like to thank them all for the excellent cooperation, as well as for their expertise and professionalism.

The methodological training course – delivered by two highly-skilled and experienced trainers, Ms. Sanja Nikolin and Ms. Aleksandra Vladisavljević – was designed to develop the participants’ core policy-making skills necessary for developing inclusive policies based on facts and evidence. Through four training modules, the participants were acquainted with the basics of policy development; such as agenda setting and the identification of issues, drafting of solutions, promotion, implementation and evaluation. Throughout that process, the participants pursued a number of key learning objectives which, amongst other things, encouraged critical reflection upon policy-making processes in general and in Serbia, in particular; emphasized the potential gains of a more inclusive policy process; helped the definition of problems and the articulation of solutions; and strengthened their core skills in a variety of areas, such as research, negotiation and policy promotion.

Through a series of breakfast meetings with representatives from various Embassies, international missions, civil society and academia, the respective participants have enjoyed the opportunity to – under Chatham House rules – directly pose questions on a variety of issues. These open discussions between equals have proved to be extremely important in furthering the self-confidence of the participants, providing them valuable experience in extracting information and insight through carefully considered questioning.

A unique aspect of this project is the involvement of parties from across the political spectrum in Serbia – including Democratic Party, Democratic Party of Serbia, G17+/URS, Liberal Democratic Party, League of Social Democrats of Vojvodina, Serbian Progressive Party, Serbian Renewal Movement and Socialist Party of Serbia, respectively. This multi-party setting has allowed the participants to benefit from exchanges of perspectives on key security and defence issues. It is important to emphasise that each participant was nominated by a senior figure within their respective party, thereby ensuring that their professional development would serve to directly benefit the party’s policy-making structures in the future. Therefore, TransConflict Serbia hopes that political parties will take more committed concrete steps to develop and institutionalize systems of training and professional development for young professionals.

However, in addition to political education, one of the most significant achievements of this project is the cooperation and friendship established between representatives of the eight political parties who demonstrated that – regardless of differences in opinion, political affiliation and ideology – they still possess the will and capacity to strive for solutions to issues of common interest and concern.

TransConflict would like to thank the Ministry of Foreign Affairs of the Czech Republic, whose generous support was pivotal to the project's ultimate success. Furthermore, we would like to thank the Fund for an Open Society, who enabled the continuation of the project beyond the first phase. Finally, we would like to thank the National Democratic Institute (NDI) for realising the advantages of a multi-party approach to policy-making development, and for supporting a variety of elements of the project, including this very publication. Without their expertise, professional approach and collegiality, the project would never have been as successful.

TransConflict will continue to work on strengthening the policy-making capacity of political parties in a variety of policy areas. In this regard, it is hoped that this publication will serve to emphasise the importance of involving young professionals in the internal workings of political parties in Serbia, and we hope that all political parties in Serbia will heed these words when considering their own future development.

Mirjana Kosić
Executive Director, TransConflict Serbia

Uvod

Kreiranje javnih politika u političkim strankama

Javne politike su bitne zato što utiču na naše živote i oblikuju svakodnevnicu. One su pokušaj vlade da reši prepoznate društvene probleme različitim merama, zakonima, regulacijama, odlukama, ili nizom akcija koje su prikladne za uticanje na dati problem. Javne politike obuhvataju ono što vlada odluči da radi, ali i ono što vlada odluči da ne radi jer i odluka da se nekom temom nećemo baviti, ili kada prećutno podržavamo nešto, je takođe javna politika. Ovaj termin, preveden sa engleskog jezika, se skoro pa odomaćio u javnosti u Srbiji. Pored termina „javne politike“ često se pominju i „javne praktične politike“, „praktične politike“, „sektorske javne politike“, „polisi“, itd. U dokumentima kao što je *Akcioni plan za sprovođenje reforme državne uprave u Republici Srbiji* se eksplicitno pominju javne politike, način njihovog kreiranja, međusobna koordinacija, sprovođenje itd. Služba za upravljanje kadrovima Vlade Republike Srbije organizuje obuke za državne službenike na temu javnih politika. U generalnom sekretarijatu Vlade formiran je odsek koji bi trebalo da se bavi analizom i koordinacijom politika. U Srbiji je čest format javnih politika „strategija“, o čemu govori preko 100 nacionalnih strategija izrađenih u poslednjih desetak godina.

Međutim, utisak je, a i izveštaji relevantnih međunarodnih i evropskih organizacija govore slično, da u Srbiji ne postoji široko prihvaćeni dogovor u institucijama sistema oko ključnih pitanja vezano za način kreiranja, koordinaciju i sprovođenje javnih politika.

U kontekstu političkih partija, situacija na ovom polju je slična. Političke partije u Srbiji su centri moći iz kojih dolaze odluke o najbitnijim životnim pitanjima građana. Ali i u političkim partijama nema konsenzusa, pogotovo ne sa „običnim“ članstvom, o načinu donošenja odluka i kreiranja predloga javnih politika.

Dobre javne politike su kreirane na pouzdanim podacima i na inkluzivan način, konsultujući i integrišući u svoja rešenja mišljenja zainteresovanih strana. One treba da su dobro informisane i objektivne, potkrepljene pa-

žljivo prikupljenim informacijama kao što su statistički podaci, relevantna kvalitativna i kvantitativna istraživanja, podaci prikupljeni kroz konsultacije o stavovima zainteresovanih strana, mišljenja i analize eksperata i ekspertskih grupa, stavovi organizacija civilnog društva, iskustva drugih zemalja, iskustva drugih sektora, evaluacija prethodnih javnih politika, rezultati probnih projekata, i ostali relevantni raspoloživi podaci. Informisano donošenje javnih politika uključuje analizu uticaja predloženih mera na različite društvene grupe, kao i budžetske implikacije. Ono isključuje pristrasan i subjektivni pristup, obojen isključivo stranačkom ideologijom, nekompletnim i selektivnim informacijama i pojedinačnim interesima, i naglašava značaj činjenica i podataka dobijenih na naučnim i empirijskim principima. Ove osobine procesa kreiranja i samih politika su važne zato što pokazuju stepen odgovornosti vlasti prema građanima i biračima. Građani imaju pravo da znaju zašto je neka odluka doneta, ili zašto nije, i na osnovu čega je tako procenjeno i odlučeno. Građani imaju pravo da utiču na raspodelu sredstava. Građani, takođe, imaju pravo na izbor politika koje će direktno uticati na kvalitet njihovih života. Zato je važno da stranke u svojim redovima imaju ljude koji su stručni i obučeni, koji znaju šta su javne politike i koji su moderni i profesionalni načini za njihovo oblikovanje.

Stvaranje demokratske države i državne uprave koja je na usluzi svojim građanima zahteva holistički pristup i sadejstvo različitih aktera i faktora. Sve države imaju problem da se uhvate u koštac sa modernizovanjem državne uprave, jer nije lako menjati ustaljene principe i sisteme. Srbiju obeležava teško nasleđe iz devedesetih godina 20. veka, opustošen društveni kapital, tranzicione boljke, kriza identiteta usled fluktuirajućih granica države, glomazan državni aparat, napeti izborni ciklusi koji uvek deluju sudbonosno, koalicione vlade sastavljene od predstavnika stranaka koje nemaju istovetne vizije o napretku, jaka nedemokratska politička kultura i tendencija marginalizacije građana od strane vlasti. Postojeće stanje treba da se menja jačanjem pozicije građana, javnosti i svesti političara svih nivoa da u procesima odlučivanja moraju uključivati građane, civilno društvo i sve zainteresovane socijalne aktere. Donosioci odluka moraju da nauče da pitaju građane za mišljenje pre donošenja svih bitnih odluka a država mora shvatiti da sa nivoima lokalne vlasti može (i mora) da bude partner a ne nadređeni subjekt.

Nacionalni demokratski institut (NDI) je tokom 2010. godine radio evaluaciju svog programa sa političkim partijama u okviru koje je sprovedeno nekoliko fokus grupa i više intervjuua sa partnerima iz političkih partija. Između ostalog, jedan set pitanja se odnosio upravo na javne politike i načine njihovog kreiranja u strankama. Odgovori nisu bili ohrabrujući. Pored početnog nerazumevanja samog pojma javnih politika, nije iznenađujuće što stranke mahom nemaju resorne odbore (komisije ili savete, varijaju nazivi) ili ih imaju samo „na papiru“ što govori da institucionalizacija procesa kreiranja javnih politika delimično postoji, i to uglavnom samo na nacionalnom nivou. Kada postoje resorni odbori koji rade, oni imaju problem da svoje predloge iskoordiniraju i iskomuniciraju sa stranačkim kolegama koji su predstavnicima u vlasti. Ukoliko uspeju u tome, vrlo često stranački predstavnici u vlasti ne mogu da privole koalicione partnere da prihvate predložena rešenja. Brojna nova pitanja se otvaraju a bitna su za funkcionisanje i razvoj političkih stranaka. Kako se došlo do upravo tih i takvih predloga politika iza kojih treba da stoji cela politička partija? Da li su konsultovani opštinski odbori? Da li su pitani drugi vanstranački stručnjaci? Da li su članovi imali priliku da diskutuju o predlogu? Da li su uključeni stavovi organizacija civilnog društva koje se bave ciljanom oblašću? Da li je stranka pitala građane šta misle o tome, a pogotovo one građane kojih se taj problem najviše tiče? Na osnovu kojih podataka je baš tako odlučeno? Zašto neki drugi podaci ili istraživanja nisu uzeti kao relevantni pri odlučivanju? Nažalost, najčešći je slučaj da naponi za uključivanje članstva, organizacija civilnog društva, sindikata i zainteresovanih građana ne postoje, a iako postoje uglavnom su *ad hoc*, bez uspostavljenih mehanizama za saradnju i razmenu informacija, i *post festum*, kada je već odlučeno o određenom pitanju.

Razlozi za ovakvo stanje koje su naši sagovornici prepoznali su brojni. Ne postoji svest u stranačkoj eliti o važnosti kreiranja javnih politika na inkluzivan način i zasnovanim na pouzdanim podacima. Postoji tendencija zadržavanja što više moći za uzak krug ljudi. Stranke nemaju ni vremena ni novca da sprovedu sveobuhvatne, duge i skupe konsultativne procese, a organizacije civilnog društva i same građane ne prepoznaju kao ravnopravne partnere koji su dovoljno motivisani i kompetentni da učestvuju u procesu. Nekoliko odgovora koji smo imali priliku da čujemo je bilo posebno inte-

resantno, na primer, da „važne odluke i treba da budu u nadležnosti užeg stranačkog rukovodstva“ ili „ne postoje stručnjaci koji bi umeli i želeli da se bave unutar-stranačkim kreiranjem politika“.

Ono što je pozitivno je da su partijski ljudi razumeli zašto je način kreiranja javnih politika važan i da može bitno da utiče na poverenje građana u stranke. Kao prve korake ka poboljšanju načina kreiranja javnih politika većina sagovornika je navelo dve stvari: 1) menjanje/izradu unutar stranačkih dokumenata da bi obezbedili inkluzivniji konsultativni proces i 2) edukacija aktivista stranaka.

Imajući u vidu navedeno, NDI je osmislio program za kreiranje javnih politika. Kao deo projekta *“Jačanje kapaciteta političkih partija u izgradnji politika u oblastima bezbednosti i odbrane”* koji je počeo u oktobru 2011. godine i koji su TransConflict Serbia i NDI zajedno sprovodili, mladi stranački aktivisti su prošli i kroz program obuka „Kreiranje inkluzivnih politika zasnovanih na činjenicama i dokazima“. Ovaj program je sproveden kroz nekoliko višednevnih trening-modula koji su učesnicima omogućile da iskustveno i veoma angažovano uđu u oblast kreiranja javnih politika. Neke od tema koje su učesnici slušali su: Proces i faze kreiranja javnih politika, Prepoznavanje problema, Mapiranje aktera u procesu, Idealan vs. proces u Srbiji, Prednosti i ograničenja, Definisane i analiza problema, Izrada instrumenata za istraživanje, Generisanje i izrada rešenja, Elementi predloga javne politike, Implementacija, monitoring i evaluacija itd. Svaki modul je bio propraćen raznovrsnim domaćim zadacima, i od učesnika se očekivalo da budu izuzetno aktivni i između dve obuke. Predlozi javnih politika koji su pred vama su direktan rezultat ovih obuka i angažovanja i posvećenosti učesnika. Oni su proizvod velike vežbe, tj. simulacije, kreiranja javne politike.

Pridržavajući se naše osnovne poruke, da javne politike treba da budu inkluzivne i zasnovane na pouzdanim podacima, učesnici su tokom trajanja projekta i pisanja sopstvenih predloga politika dosta toga radili: istraživali, intervjuisali, pitali, preispitali, analizirali, zaključivali, slušali, pričali, mapirali oblasti u kojima ne postoje podaci, predlagali, menjali, više ili manje uspešno komunicirali sa institucijama, bili razočarani u zatečeno stanje, bili oduševljeni mogućnostima za promenu i delovanje, sve u svemu, učili su ne samo kroz obuke već i kroz praktičan rad na primeni naučenog. Svaka

stranačka grupa učesnika izabrala je temu na kojoj će raditi. Kao što ćete videti, mlade aktiviste zanimaju veoma različite oblasti, od obrazovanja do položaja penzionera, od ekonomske politike do participacije mladih u odlučivanju, od lokalnih do nacionalnih tema. Na samim strankama je kako će znanje ovih mladih aktivista prepoznati i upotrebiti u budućnosti.

NDI će nastaviti da pomaže polaznicima u predstavljanju i primeni njihovih predloga javnih politika. Uz stalne konsultacije sa strankama želimo da pratimo napredak u ovoj oblasti. Smatramo da će se procesi kreiranja javnih politika u Srbiji, na republičkom i lokalnom nivou, unaprediti tek onda kada se ti isti procesi unaprede u političkim partijama.

Žaklina Veselinović
NDI Srbija

Introduction

Public policy making in political parties

Public policies are important because they affect our lives and shape everyday life. They are government's attempt to solve identified social problems by way of different measures, laws, regulations, decisions or a series of actions appropriate for tackling the problem in question. Public policies include what the government decides to do, but also what the government decides not to do because public policy is also a decision on not dealing with a subject or when we tacitly support something. This term translated from English has become common in the Serbian public. Along with the term "public policies", other terms are also often mentioned, such as "public practical policies", "practical policies", "sectoral public policies", "policies", etc. Documents such as the *Action plan for implementation of government administration reform in the Republic of Serbia* explicitly mention public policies, how they are made, mutual coordination, implementation, etc. HR department of the Government of the Republic of Serbia organizes training programs on public policies for civil servants. A department was formed in the general secretariat of the Government to deal with policy analysis and coordination. "Strategy" is a frequent form of public policy in Serbia, and is evidenced by more than 100 national strategies designed over the last ten years or so.

However, it seems that there is no widely accepted agreement among institutions of the system on key issues related with the manner of creation, coordination and implementation of public policies. Reports of relevant international and European organizations indicate a similar conclusion.

The situation in this field is similar in the context of political parties. Political parties in Serbia are the centers of power that make decisions on vital issues for citizens. But political parties also lack consensus, especially with "ordinary" membership, on the manner of making decisions and creating proposed public policies.

Good public policies are made on evidence basis and in an inclusive fashion, by consulting stakeholders and integrating their opinions into own solutions. They should be well informed and objective, substantiated by carefully collected information such as statistical data, relevant qualitative and quantitative research, data collected through consultations on stakeholders' views, opinions and analysis of experts and expert groups, views of civil society organizations, experience from other countries, experience from other sectors, evaluation of previous public policies, results of pilot projects and other relevant and available data. Informed adoption of public policies involves analysis of impact of proposed measures on different social groups, as well as budgetary implications. It excludes biased and subjective approach, tinted exclusively with party ideology, incomplete and selective information and individual interests, and emphasizes the importance of facts and information resulting from scientific and empirical principles. These features of the design process and policies themselves are important because they show the level of government's responsibility to its citizens and voters. Citizens have the right to know why a certain decision was or was not made and the basis on which it was so assessed and decided. Citizens have the right to have influence on distribution of funds. Citizens also have the right to select policies that will directly affect the quality of their lives. This is the reason why it is important for the political parties to have professional and trained people in their ranks, people who know what public policies are and what are the modern and professional ways for their shaping.

Creation of a democratic state and government administration at service to its citizens requires a holistic approach and joint action of different stakeholders and factors. All countries have a problem with facing modernization of government administration, because it is not easy to change well-established principles and systems. Serbia is characterized by a heavy legacy from 1990s, devastated social capital, transition illnesses, identity crisis due to fluctuating country borders, enormous government machinery, tense election cycles that always seem fateful, coalition governments composed of representatives of political parties that don't have the same vision of progress, strong non-democratic political culture and tendency marginalize citizens by the government. The existing status should be changed by strengthening the position of citizens, public and awareness of politicians from all levels of the need to involve citizens,

civil society and all social stakeholders in the decision-making processes. Decision-makers have to learn to ask citizens for their opinion prior to making any major decisions, and the government has to realize that it can (and has to) be a partner with the local authorities, not their superior.

The National Democratic Institute (NDI) carried out in 2010 an evaluation of its own program with political parties, within which several focus groups were conducted, together with many interviews with partners from political parties. Among other, one set of questions referred precisely to public policies and how these are developed in political parties. The answers were not encouraging. Along with the initial misunderstanding of the term public policies, it is not surprising that the political parties generally don't have policy committees (committees or councils – names vary) or they have them only “on paper”, which indicates that the institutionalization of public policy making process exists partially, usually only at the national level. If there are policy committees in operation, they have a problem with coordinating and communicating their proposals with party-colleagues who are their representatives in the government. Should they succeed in that, party representatives in the government very often cannot make their coalition partners accept proposed solutions. Numerous new questions are raised, which are important for functioning and development of political parties. How did these proposed policies develop, which are to be supported by a whole political party? Were municipal boards consulted? Were other experts outside the political party consulted? Did the members have a chance to discuss the proposal? Were views of civil society organizations dealing with targeted area included? Did the political party ask citizens about their opinion on that, especially those citizens who are most affected by that problem? Based on which data was such a decision made? Why some other data or research wasn't taken into account as relevant in decision making? Unfortunately, the most often case is that no efforts are made to include membership, civil society organizations, trade unions and interested citizens, and even if they are made they are usually *ad hoc*, without any mechanisms established for cooperation and exchange of information, and *post festum*, once a decision on a certain issue was already made.

Our interviewees identified numerous reasons for such a state. There is no awareness in the political party elite about the importance of inclusive

and evidence-based public policy making. There is a tendency to maintain as much power as possible for a narrow circle of people. Political parties have no time or money to implement comprehensive, long and expensive consulting processes, and they don't see civil society organizations or citizens as their equal partners who are motivated and competent enough to take part in the process. Several answers that we could hear were particularly interesting, for instance, that "important decisions should be in the competence of the narrow political party management" or "there are no experts who would know and want to deal with inter-party policy making".

A positive thing is that party people have understood why the manner of public policy development is so important and that it can have a substantial impact on citizens' trust in political parties. Most of the interviewees indicated two things as the first steps to take towards improving the way public policies are made: 1) change/design of inter-party documents to ensure a more inclusive consultation process, and 2) education of party activists.

Bearing in mind the above mentioned, NDI designed a program for public policy making. Within the project "*Building capacities of political parties in policy making in the area of security and defense*", which started in October 2011 and was jointly implemented by TransConflict Serbia and NDI, young party activists also went through the training program "Evidence-based inclusive policy making". This program was carried out through several days-long training modules, which enabled participants to experience and approach the area of public policy making in a very engaged fashion. Some of the topics participants listened to are: Process and phases of public policy making, Identifying problems, Mapping stakeholders in the process, Ideal process vs. process in Serbia, Advantages and constraints, Problem definition and analysis, Designing instruments for research, Generating and designing solutions, Elements of public policy proposal, Implementation, Monitoring and evaluation, etc. Each module included a variety of homework tasks, and participants were also expected to be very active between two training sessions. Proposed public policies that you have before you result directly from these training sessions and participants' engagement and dedication. They are a product of a big exercise i.e. simulation of public policy making.

Respecting our basic message that public policies should be inclusive and evidence-based, participants did a lot of things within the project duration and while writing their own proposals: they did research, interviewed, asked, reassessed, analyzed, drew conclusions, listened, talked, mapped areas lacking data, proposed, changed, communicated with institutions more or less successfully, got disappointed in the current state of affairs, or thrilled with opportunities for change and action; all in all, they learned not only from the training but also from practical work on applying what was learned. Each political party group of participants selected a topic to work on. As you will see, young activists are interested in a wide variety of areas – from education to pensioners’ status, from economic policy to participation of youth in decision-making, and from local to national topics. It is up to political parties now to decide on how to recognize knowledge of these young activists and use it in the future.

NDI will continue helping trainees in presenting and implementing their proposals of public policies. With ongoing consultations with political parties, we would like to monitor the progress in this area. We think that public policy making processes in Serbia, both at national and local levels, will not be improved before the same processes are improved in political parties.

Žaklina Veselinović
NDI Serbia

NDI i TC Serbia se posebno zahvaljuju konsultantkinjama Aleksandri Vladisavljević i Sanji Nikolin koje su učesničku grupu podučavale i usmeravale. One su bile i mentorke istraživačkog rada i glavne savetnice oko brojnih dilema tokom procesa kreiranja ovih predloga javnih politika.

NDI and TransConflict Serbia would like to express their thanks to consultants, Aleksandra Vladisavljević and Sanja Nikolin, who taught and guided the participants throughout the project. They also acted as mentors during the research phase, and were key advisers during the countless dilemmas that arose during the process of creating these policy proposals.

Centar za aktivni Vračar

Uvod

Razvoj društva podrazumeva i uvažavanje fenomena starenja. To znači da treba postepeno i temeljito uskladiti društvene i privredne tokove sa demografskim promenama. Starenje, kao univerzalna pojava, sve bitnije utiče na različite segmente života, kao i na sve generacije stanovništva i njihovu opštu dobrobit. Stoga je neophodno da se strateški, kvalitetno, svestrano i angažovano pristupi pitanjima starenja stanovništva.

Lokalna politika koju predlažemo usmerena je ka Vračarcima starijima od 65 godina i njen cilj je da aktivno uključi starije sugrađane u društvene tokove kroz nove sadržaje koji će im biti ponuđeni u okviru Centra za aktivni Vračar. Na ovaj način opština Vračar promoviše drugačiju politiku prema starima kojom će se, pored nege i brige tamo gde je neophodna, omogućiti kvalitetniji svakodnevni život kroz bogatije popunjeno slobodno vreme, učenje i međugeneracijski dijalog. Opština Vračar želi da svoje starije sugrađane posmatra kao aktivan deo zajednice, ali i kao društveni resurs koji treba da bude više angažovan i iskorišćen.

Analiza problema

Podaci o stanovništvu preko 65 godina u Srbiji

Srbija spada u jednu od pet evropskih zemalja koje karakteriše izrazito staro stanovništvo. Udeo starih ljudi u ukupnoj populaciji je 17% (1.3 miliona stanovnika ima preko 65 godina). Prosečna starost stanovništva je 41,1 godina, a demografski stručnjaci smatraju da će do 2030. godine u Srbiji procenat starijih od 65 godina porasti na najmanje 22 procenata, odnosno približno svaki četvrti stanovnik spadaće u ovu grupu. Uz porast životnog veka za 1,4 godine godišnje, sa 69,7 na 71,1 za muškarce i sa 75 na 76,4 za žene, procenat starijih od 80 godina će se prema projekcijama više nego udvostručiti.¹

¹ Podaci preuzeti iz Republičkog zavoda za statistiku.

Politika Ujedinjenih nacija i Evropske unije

Ujedinjene nacije su 2002. godine usvojile „Madridski internacionalni plan akcije o starenju” (MIPAA).² MIPAA predstavlja ključni dokument globalne politike starenja koji se tiče posledica starenja populacije, dobrobiti i aktivne participacije starijih osoba na svim nivoima. Polje koje se obrađuje u Madridskom planu je veoma široko, pokriva različite teme i sadrži 239 pojedinačnih preporuka. UNECE³ je donela vodič koji nosiocima nacionalnih politika nudi praktične sugestije za implementaciju MIPAA i koji zastupa dva široka pristupa prema ostvarivanju MIPAA: razvoj efektivne politike usmerene prema starenju (olakšava uvođenje pojma starenja u razvoj i uzima u obzir sve aspekte razvoja i razvijanja politike) i primenu holističkog intergeneracijskog pristupa životnom razvoju pojedinca koji naglašava jednakost i društveno uključivanje svih starosnih grupa. Unutar ovog konteksta, to podrazumeva uključivanje starijih osoba u politike i kreiranje politika u svim relevantnim domenima života, pre nego kreiranje politika za ili o starijim osobama.⁴

Kao odgovor na demografske izazove, Evropska unija je 2012. godinu proglasila godinom „aktivnog starenja i solidarnosti među generacijama“. Termin „aktivno starenje“ podrazumeva „starenje kao proces optimizovanja mogućnosti očuvanja zdravlja, učešća u društvu i bezbednosti u cilju unapređenja kvaliteta života u starijoj dobi“, dok međugeneracijska solidarnost predstavlja međusobnu podršku i saradnju između različitih generacija. Evropski političari vide 2012. godinu kao godinu u kojoj je neophodno ukazati na diskriminaciju starih, ali i kao mogućnost za promovisanje novih rešenja za probleme sa kojima se susreće starija populacija.

Cilj Evropske godine aktivnog starenja je da podigne svest o ovim pitanjima i ponudi najbolje načine za njihovo rešavanje. Međutim ona pre svega nastoji da podstakne kreatore politika i donosiocima odluka da sebi postave ciljeve i rade na njihovom ispunjavanju.

2 MIPPA http://www.un.org/ageing/documents/building_natl_capacity/guiding.pdf

3 Evropska ekonomska komisija Ujedinjenih nacija – United Nations Economic Commission for Europe

4 Prevod vodiča se nalazi na: <http://www.zavodsz.gov.rs/PDF/oblast-starenja/prevod-vodica.pdf>

Politika u Srbiji

U Nacionalnoj „Strategiji o starenju 2006 – 2015“, koja je usvojena 2006. godine, fenomen starenja je promovisan na nacionalnom nivou kao faktor politike svih sektora Vlade Srbije. U procesu razvijanja Nacionalne strategije o starenju (2003–2006) aktivno su učestovali i stariji građani, a u sam proces su bile uključene i organizacije starijih građana i nevladine organizacije koje se bave pitanjima starenja. Nacionalna „Strategija o starenju 2006 – 2015“ ima nekoliko strateških pravaca delovanja:

- 1) podsticanje integracije starijih lica u društvo, pre svega kroz lokalne politike i zajednice,
- 2) promovisanje pravednog i održivog razvoja, odnosno, pravednije redistribucije ostvarenog ekonomskog rasta u zemlji,
- 3) prilagođavanje sistema socijalne zaštite socijalnim i ekonomskim posledicama starenja stanovništva,
- 4) prilagođavanje tržišta rada socijalnim i ekonomskim posledicama starenja stanovništva,
- 5) podsticanje doživotnog obrazovanja (doživotno obrazovanje je ujedno i osnovni preduslov za veću participaciju starijih na tržištu rada),
- 6) obezbeđivanje uslova za kvalitetan život i održanje nezavisnog načina života kroz kvalitetnije i brojnije usluge zdravstvene zaštite ,
- 7) unapređivanje i negovanje ravnopravnosti polova,
- 8) obezbeđivanje podrške porodicama sa starijim članovima i unapređenje međugeneracijske solidarnosti, i
- 9) implementacija i praćenje ostvarivanja Strategije u okviru koje su postavljena tri cilja: a) implementacija strateškog planiranja na nacionalnom i lokalnom nivou uz učešće svih aktera, uključujući i same starije osobe, b) unapređenje naučnog pristupa pitanjima starenja, i c) podrška učešću u implementaciji i razvoju nevladinih i volonterskih organizacija, kao i organizacija starijih osoba.

Izrada ove Strategije je od suštinskog značaja, ali bez sistematske primene ne rešava probleme starih osoba. Potrebno je dodatno podstaći donosiocima odluka i nadležne institucije da efikasno ostvaruju prioritete strateške ciljeve.

Položaj starih na Vračaru

Starosnu strukturu opštine Vračar čini više od četvrtine građana starijih od 60 godina (27,6%), a prosečna starost stanovnika je 44,3 godine, što je svrstava u najstariju opštinu u Beogradu, a samim tim i u jednu od najstarijih u Republici Srbiji.⁵ Najznačajniji problemi seniora⁶ na opštini Vračar su usamljenost, nemogućnost da se samostalno brinu o sebi, nedostatak aktivnosti i sadržaja, međugeneracijske razlike (nerazumevanje između mladih i starih), nedostatak psihološke podrške od članova porodice, loše zdravstveno stanje i materijalno stanje.⁷

Na nizak kvalitet života velikog broja seniora na Vračaru utiču brojni faktori:

- Smanjena radna i društvena aktivnost u starosti dovodi do usamljenosti i otuđenosti starih osoba. Prema ispitivanju Centra za socijalni rad, 44,1% seniora na Vračaru se izjasnilo da se oseća usamljeno.
- Mnogi seniori nemaju mogućnosti da sebi olakšaju život, te im svakodnevne obaveze predstavljaju veliki teret, a često nisu u mogućnosti da ih nesmetano i samostalno obavljaju.
- Veliki broj seniora ima veoma sužene socijalne resurse i oslonce kao što su porodica, deca, prijatelji i komšije. Prema istraživanju koje je sprove-la opština Vračar, 22,4% seniora nema porodicu koja se brine o njima, a 7,5% ima porodicu ali se ona ne stara o njima, što čini 29,9% ukupne populacije starijih građana Vračara. Što se druženja sa komšijama tiče 30,3% seniora se izjasnilo da se retko viđa sa komšijama.
- Takođe, veliki broj seniora često nema materijalnih sredstava da sebi priušte bilo koju vrstu pomoći - za materijalnom pomoći ima potrebu 30,7% seniora na Vračaru.
- Usled nedostatka finansijskih sredstava većina seniora nije u mogućnosti da učini svoje slobodno vreme zanimljivijim i sadržajnijim, a samim tim ne posećuje kulturno-umetničke manifestacije (procenat onih koji

5 Prema podacima Republičkog zavoda za statistiku iz 2010. godine najstarija opština u Srbiji je Crna trava sa prosečnom starošću stanovništva od 53.3 godine.

6 Pored termina „stari“ sve češće se koristi i termin „seniori“ koji je preuzet iz engleskog jezika.

7 Podaci iz istraživanja o Socio-ekonomskom i društveno-kulturnom položaju i stepenu marginalizacije starog stanovništva u opštini Vračar (izvor Ipsos Marketing).

su poslednji put na nekoj manifestaciji bili pre godinu dana je sledeći: bioskop – 83,1%, pozorište – 66,7%; sportski događaji – 74,1%, koncerti – 76,1%; izložbe – 51,2%; muzeji – 76,1%).

Seniori opštine Vračar sebe vide kao vredne i aktivne ljude koji i u poznim godinama ne gube vitalnost i žele da budu i dalje aktivni članovi društva. Oni nastoje da dokažu sebi i svojoj okolini da su još uvek ljudi na koje se može računati, i koji i dalje imaju mnogo da daju svetu oko sebe. Iako ocenjuju da postoje velike međugeneracijske razlike između njih i mlađih stanovnika grada, procenjuju da je to prirodno, s obzirom na razliku u životnom stilu, zaokretu vrednosti i krizu koja utiče na celokupnu populaciju Srbije. Takođe, veruju da takvo stanje može da se promeni. Ono što je seniorima najvažnije jeste prepoznavanje od strane okoline i društva da su oni i dalje isti ljudi kao i ranije, sa sličnim vrednostima, željama i znanjem, kao i to da se okolina prema njima odnosi kao prema individuama, a ne “gerijatriji koja samo zauzima mesta u autobusu”.

Najupečatljivija i najčešće isticana potreba seniora sa opštine Vračar jeste potreba da se bude aktivan⁸:

- Za grupu mlađih seniora (od 60-75 godina), potreba da se bude u pokretu i aktivan umnogome potiče od navike da se svaki dan ide na posao ili postepenog i sporijeg navikavanja na penziju, te suočavanja sa starenjem i novom fazom života koja predstavlja potpuni i finalni preokret.
- Za starije seniore (75-85 godina) aktivnost je i nužna zbog opšteg zdravstvenog stanja i zdravstvenih problema koji se uvećavaju sa starenjem organizma.
- Za obe grupe seniora, kako mlađe koji tek upoznaju penzionerski život, tako i starije, aktivnost predstavlja potrebu da se i dalje bude koristan i dinamičan član društva, da se pokaže da i dalje u njima postoji volja za životom, kao i da se i sebi i okolini dokaže da su, osim fizičkih znakova starenja, oni i dalje isti ljudi kakvi su bili nekada, sa potrebama, željama, ambicijama i nadama koje dele sa ostatkom populacije.

8 Podaci iz fokus grupa organizovanih u septembru 2012. godine

Dosadašnje aktivnosti opštine Vračar prema starima

Opština Vračar aktivno radi na poboljšanju kvaliteta života vračarskih seniora, kao i na otklanjanju uzroka i problema koji im otežavaju život, pošto starije sugrađane doživljava kao veoma važan deo lokalne zajednice.

Kako bi olakšala život starijim Vračarcima, opština Vračar je do sada:

- Pokrenula projekat **pomoć i nega u kući za vračarske seniore**. Projekat podrazumeva pomoć u kući od strane geronto-domaćica za najstarije i najugroženije sugrađane. Ovaj projekat se pokazao kao jedan od najuspešnijih vračarskih projekata o čemu svedoči iskustvo od preko 150 korisnika koji su na ovaj način dobili pomoć u prethodnom periodu. Tokom realizacije projekta i stalne komunikacije sa korisnicima, pokazalo se da postoji mogućnost unapređenja usluge i načina kako bi se u većoj meri pomoglo upotrebom moderne tehnologije. Stoga je Opština pokrenula pilot program sa kompanijom Asistel koja je na srpsko tržište donela novu tehnologiju centrala, zvučnika i ogrlica sa tasterom za pozivanje pomoći ukoliko je ona potrebna koja je namenjena pre svega onim seniorima koji žive sami.⁹
- Pokrenula **bioskop za seniore** čime je Opština otvorila vrata za najstarije Vračarce. Svake druge nedelje, gledajući film, seniori se druže uz čaj i kolačiće i tako kvalitetno provode deo svog slobodnog vremena.
- Po prvi put organizovala **volonterski servis** u okviru kojeg mladi Vračarci posjećuju starije sugrađane, druže se sa njima, pomažu im pri kupovini namirnica, podizanju lekova, plaćanju računa, odlasku u šetnju, itd.

Definicija problema

Iako je Opština Vračar do sada učinila dosta toga vezano unapređenje kvaliteta života svojih seniora i otklonila uzroke nezadovoljstva nastalog usled mnogobrojnih problema sa kojima se seniori susreću, to još uvek nije do-

⁹ Ova tehnologija podrazumeva da se po primljenom signalu javlja operater koji je dostupan 24 sata i koji potom poziva adekvatnu pomoć, ako je to potrebno, ili kroz razgovor pruža potrebnu asistenciju. Za sada, u pilot fazi programa, više od 10 korisnika sa Vračara je probalo ovakvu vrstu pomoći i njihovo iskustvo je više nego pozitivno, te bi ga trebalo proširiti na mnogo veći broj korisnika.

voljno. Da bi se kvalitet života seniora na Vračaru podigao na odgovarajući nivo, potrebno je promeniti dominantni pristup "briga i nega" i obogatiti ga dodatnim sadržajima koji će omogućiti aktiviranje seniora u lokalnoj zajednici.

Problem je prepoznat i analiziran kroz nekoliko dosada sprovedenih istraživanja i procena:

- istraživanje o potrebama seniora na Vračaru koja je sprovela Gradska opština Vračar,
- istraživanje o socio-ekonomskom i društveno-kulturnom položaju i stepenu marginalizacije starog stanovništva na opštini Vračar (Ipsos Strategic Marketing),
- organizovanje fokus grupa o aktivnom starenju i potrebama ljudi u trećem životnom dobu (Ipsos Strategic Marketing),
- evaluacija projekta „pomoć i nega u kući za vračarske seniore“,
- u neposrednoj komunikaciji sa građanima tokom kampanje „od vrata do vrata“.

Ukoliko se problem ne reši, posledice po seniore bi mogle da budu dalekosežne. Postoji opasnost od kontinuirane usamljenosti starih, pojave depresije, osećaja bespomoćnosti i uznemirenosti, povećanje nemaštine i preuranjenog umiranja. U takvom stanju, starije osobe teško da mogu da učestvuju u bilo kojoj životnoj sferi jer ih osećaj beskorisnosti i bespomoćnosti u tome sputava. Ove posledice, osim što pogađaju stara lica i njihove porodice, pogađaju i samo društvo i državu u celini.

Predlog rešenja

Rešenje koje predlažemo podrazumeva tri važna koraka:

1. Usvajanje javne politike o osnivanju „Centra za aktivni Vračar“ (Centar)
2. Osnivanje centra za aktivno starenje na Vračaru „Centar za Aktivni Vračar“
3. Monitoring efekata rada Centra i implementacije javne politike

1. Usvajanje javne politike o osnivanju “Centra za aktivni Vračar“

U ovoj fazi je potrebno pokrenuti sve donosioce odluka na lokalnom nivou i detaljno ih upoznati sa problemima i potrebama seniora na Vračaru i sa ovim predlogom javne politike kroz javne tribine, predavanja i sl. Poželjno je predstaviti predlog javne politike pred odbornicima SO Vračar, te izvršiti uticaj na njih kako bi shvatili važnost ovih problema, ali i da se ti problemi ne odnose samo na stare sugrađane, već i na društvo u celini, pošto starenje predstavlja neminovan prirodni proces kroz koji svaki čovek prolazi ili će, najverovatnije, proći.

2. Osnivanje centra za aktivno starenje „CENTAR ZA AKTIVNI VRAČAR“ (u nastavku)

3. Monitoring efekata rada centra i implementacije politike

Ova faza je koncipirana tako da prati rad “Centra za aktivni Vračar” i efekte njegovog delovanja na poboljšanje kvaliteta života seniora na Vračaru, kao i da izvuče pouke o korisnosti programa koje Centar nudi, te ostalim potrebama seniora čije zadovoljenje nije predviđeno trenutnim programima i uslugama Centra. U toku ove faze je potrebno pratiti i implementaciju javne politike, u kojoj meri se aktivnosti zacrtane politikom sprovede, a ujedno i stvoriti uslove za bolje razumevanje potreba seniora, kao i potreba za kreiranje novih politika usmerenih ka ljudima u trećem životnom dobu.

„CENTAR ZA AKTIVNI VRAČAR“

Svaki Vračarac zaslužuje **dostojanstven život, podršku i ravnopravne uslove kako bi ostvario svoje ciljeve, želje i nadanja.** Osnivanjem Centra za aktivni Vračar želimo da integrišemo seniore na Vračaru u lokalnu zajednicu, kao i da podstaknemo njihovo što aktivnije učestvovanje u društvenim procesima, kroz omogućavanje:

- starenja uz dobro zdravlje,
- aktivnog učestvovanja u društvenim zbivanjima,
- veće nezavisnosti u svakodnevnom životu,
- veće građanske uključenosti,
- doživotnog obrazovanja i učenja;
- podizanja svesti o starijim osobama kako bi se ostvarila što veća tolerancija od strane mladih i celokupnog društva prema starijim osobama.

Ciljevi koje Centar želi da ostvari:

- Unapređenje kvaliteta života starijih osoba,
- Porast stepena socijalne kohezije u društvu u celini,
- Promovisanje doživotnog učenja i obuke starijih,
- Negovanje međugeneracijskih odnosa i saradnje,
- Promovisanje angažovanja starijih u civilnom sektoru i jačanje uloge volonterstva,
- Obraćanje pažnje na specifične potrebe starijih u vezi sa stanovanjem, transportom i kulturnim aktivnostima,
- Političko osnaživanje starijih osoba,
- Ostvarivanje društva za osobe svih životnih doba,
- Promovisanje participacije starijih na tržištu rada,
- Prepoznavanje starijih kao korisnika/potrošača sa specifičnim potrebama, interesima i preferencijama.

Koncept, program i usluge centra

Ideja “Centra za aktivni Vračar“ jeste da objedini postojeće usluge i programe namenjene seniorima koje sprovodi opština Vračar i da unese inovacije u vidu novih programa i usluga sa ciljem značajnog unapređenja položaja i kvaliteta života vračarskih seniora.

Programi i usluge koje bi pružao Centar za aktivno starenje su podeljeni u četiri grupe:

- I Briga i nega,
- II Zabava i slobodno vreme,
- III Doživotno obrazovanje i sticanje veština,
- IV Promovisanje međugeneracijske saradnje.

I Briga i nega

Prva grupa programa i usluga odnosi se na brigu i negu seniora i ona uključuje već postojeći program „Podrške i pomoći za vračarske seniore“ koji ima za cilj da obezbedi uslove za siguran život i ugodnu starost najstarijih Vračaraca kroz uslugu geronto-domaćica, što podrazumeva besplatnu pomoć u kući za vračarske seniore koji žive sami, stariji su od 65 godina i imaju male penzije. Pomoć geronto-domaćica obuhvata nabavku namirnica,

pripremu obroka, pomoć u održavanju lične higijene, čistoće stana, pomoć u zadovoljavanju elementarnih potreba za kretanjem, te obavljanju poslova u poštama, bankama i apotekama.

Ono što predstavlja inovaciju jeste uvođenje usluge **savetovanja za stare**, tj. **stručne psihološke podrške**. U okviru ove usluge viračarski seniori će imati mogućnost da se savetuju i da razgovaraju sa stručnim licem (psiholog, psihijatar, psihoterapeut i sl.) o problemima koji im otežavaju život, kao i mogućim načinima rešavanja istih.

Druga inovacija je **promovisanje starenja uz dobro zdravlje**, što je koncipirano tako da prilikom dolaska u Centar, stručna lica, u skladu sa mogućnostima i potrebama seniora, kreiraju individualne i grupne programe vežbi i rekreativnih aktivnosti koje mogu da doprinesu poboljšanju zdravlja seniora, kao i njihove fizičke kondicije, uz promociju zdravog načina življenja. U saradnji sa Centrom za fizičku kulturu "CFK Viračar", bili bi organizovani fitnes i kardio fitnes programi, plivanje i sauna.

Takođe, ova grupa programa bi obuhvatila i:

- Pružanje stručnih saveta porodicama naših korisnika,
- Nadzor medicinskog osoblja (davanje propisane terapije, merenje pritiska, merenje nivoa šećera u krvi, itd.),
- Fizičalnu terapiju,
- Mogućnost prevoza za korisnike usluga Centra.

II Zabava i slobodno vreme

Druga grupa programa i usluga se odnosi na zabavu i slobodno vreme. Centar bi, između ostalog, pružao uslugu dnevnog boravka za seniore u okviru koje bi im bilo ponuđeno zadovoljavanje osnovnih životnih potreba, a naročito druženje, odnosno socijalna integracija. Kroz dnevne aktivnosti, Centar bi trebalo da ispuni socijalnu, psihološku, zdravstvenu i fizičku dimenziju njihovog života. U okviru ove grupe programa i usluga Centar bi omogućio i sledeće aktivnosti:

1. bogat socijalni život,
2. kreativne radionice,
3. tematska predavanja,
4. književne večeri,
5. bioskop za seniore,
6. školu plesa i igranke za seniore,

7. modne večeri (revije 60+),
8. jednodnevne i višednevne izlete (obilazak manastira, banjski i seoski turizam, obilazak prirodnih bogatstava Srbije, itd.),
9. posete pozorištima (obezbeđivanje karata za predstave),
10. hor seniora,
11. majstorske radionice za popravke u kući,
12. kurseve krojenja, pletenja, heklanja i ostalih rukotvorina,
13. upoznavanje sa starim zanatima,
14. umetničke događaje (organizovanje izložbi i drugih manifestacija),
15. časove hortikulture i dr.

III Doživotno obrazovanje i sticanje veština

Koncept doživotnog učenja i obrazovanja (*Life Long Learning*) se odnosi na ideju učenja koje traje čitavog života. Termini „doživotno obrazovanje“ i „doživotno učenje“ se uzajamno prožimaju jer doživotno obrazovanje podrazumeva sistem organizacionih, administrativnih, metodoloških i proceduralnih mera koje promovišu doživotno učenje. Osnovna zamisao je isticanje potrebe za obrazovnim programom koji će u svakom trenutku i svakom pojedincu, bez obzira na životnu dob ili profesionalni status, pružiti mogućnost da ovlada novim, raznovrsnim i korisnim znanjima. Takođe, formalno i neformalno obrazovanje se u ovom smislu smatraju komplementarnim elementima iste celine. Doživotno obrazovanje, kao intenzivan i kontinuiran razvoj ljudskih resursa, postalo je neophodan uslov za povećanje efikasnosti savremenog društva.

Doživotno obrazovanje je ključni faktor za povećanje nivoa znanja i osposobljenosti za različite životne zadatke, poboljšanje kvaliteta života svakog pojedinca, obezbeđivanje jednakih mogućnosti i socijalne uključenosti, i uspešnog razvoja privrede i demokratije. Doživotno obrazovanje ima neosporno najvažniju ulogu u obrazovanju odraslih, koje je u neposrednoj funkciji veće društvene produktivnosti i bržeg i lakšeg zapošljavanja.

Doživotno obrazovanje je važno usled:

- potrebe da se odgovori na ekspanziju obrazovnih potreba,
- stalnog uvođenja novih zanimanja,
- porasta znanja i razvoja tehnologija,
- ubrzanog razvoja informatičkog društva,

- ekonomskog restrukturiranja, organizacione reforme i promena u dosadašnjim elementima radnih mesta,
- potreba za nalaženjem efikasnijih načina učenja i prenošenja znanja.

U saradnji sa postojećim relevantnim institucijama kao što je Narodni univerzitet *Božidar Adžija*, „Centar za aktivni Vračar“ bi organizovao **školu jezika**, u okviru koje bi seniorima bilo na raspolaganju učenje stranih jezika po izboru, kao i **školu računara**, u okviru koje bi seniori naučili kako da koriste računar, internet, i ostale korisne programe. Centar bi ostvarivao i kontakte sa drugim obrazovnim institucijama, u skladu sa interesovanjima seniora (npr. pohađanje kursa/određenih predmeta na univerzitetu).

IV Međugeneracijska saradnja

Ova grupa usluga podrazumeva objedinjavanje i umrežavanje postojećeg volonterskog servisa koji deluje u okviru opštine Vračar. Osnovna ideja programa jeste altruizam zasnovan na volonterskom radu i međugeneracijska razmena ideja i stavova. Fokus je na problemu nedovoljne integrisanosti starih lica u moderne tokove društva. Ovim programom se želi ostvariti promena putem aktivnog druženja starih lica sa mladima. Aktivnostima je predviđeno da volonteri Lokalnog volonterskog servisa posećuju lica u njihovim domovima ili u Centru, i pomognu im da koriste internet i stupe u kontakt sa rođacima ili prijateljima koji koriste e-mail, Facebook, Skype ili slično. Mogućnost da na ovaj način povremeno komuniciraju sa svojim najbližima posebno može da obraduje određen broj korisnika čija deca, unuci i prijatelji žive u inostranstvu.

Program se sastoji iz tri segmenta:

1. Komunikacija ostvarena putem modernih tehnologija se najčešće povezuje sa mladima. Međutim, izvestan broj seniora ima porodicu ili prijatelje u inostranstvu sa kojima retko imaju priliku da se vide i čuju, i korišćenjem društvenih mreža (Facebook, Twitter, itd.) će moći da stupe u kontakt sa njima, da vide njihove fotografije, razgovaraju ili da ostvare vizuelan kontakt putem Skype-a.
2. Sledeći korak u komunikaciji između mladih i starih je grupno druženje, takođe uz pomoć moderne tehnologije. Na video bimu, volonteri u Centru bi sa svojim „novim prijateljima“ krstarili internetom i tako čitali novine, slušali muziku, posećivali izložbe, rodna mesta ili bilo koju drugu virtu-

elnu destinaciju koju korisnici Centra požele. Na taj način bi se korisnici „Centra za aktivni Vračar“ upoznali sa jednim novim, virtuelnim svetom u kome mladi već žive, čime se distanca između ove dve socijalne grupe bitno smanjuje.

3. U završnom segmentu ovog programa predviđeno je da mladi, okupljeni oko raznih kulturnih i umetničkih udruženja, predstave svoje stvaralaštvo u Centru, pred jednom novom publikom. Udruženje mladih pisaca, horovi, baletski studio, školske pozorišne trupe, pevačke sekcije KUD-ova bi time dobili jedan novi prostor za iskazivanje svoje kreativnosti.

Autori: Veljko Radunović, Aleksandar Đukanović i Boris Popović
Demokratska stranka

Centre for Active Vračar, Democratic Party (DS)

This policy proposal deals with the issue of <senior> citizens (defined as those over the age of 65) in the municipality of Vračar, including the increasingly pertinent problem of loneliness, social exclusion and an inability to take care of themselves. The results of research conducted as part of the policy development process revealed that most elderly citizens of Vračar feel lonely and need a social space which would offer them a variety of activities, including informal life-long education, cultural events and creative workshops, etc. The challenges of an ageing population poses new challenges for all generations and their well-being. It is, therefore, necessary to determine strategies which would deal with the issue of ageing through a more engaged, better planned and multi-faceted approach. This policy proposal therefore aims to establish a Centre for Active Vračar, which would engage elderly citizens in a variety of social activities through new approaches and diversified content. In such a way, Vračar municipality will treat its elderly citizens as an active part of the community, as well as a valuable social resource, whose knowledge and skills will be better utilised.

Key words: senior citizens, active ageing, the Centre for Active Vračar, life-long education

Neophodnost sprovođenja Nacionalnog okvira kvalifikacija u Republici Srbiji

Uvod

Srž ovog predloga politike predstavljaju odgovori na pitanja šta je Nacionalni okvir kvalifikacija (NOK), kako se on razvijao u Srbiji, zašto još uvek nije formalno usvojen i primenjen, zašto su dovršavanje i puna primena ovog okvira bitni i urgentni, i koje je moguće rešenje problema. Takođe, biće razmotreni potencijalni pozitivni efekti NOK-a na obrazovni sistem, privredu i društvo u celini, kao i njegova veza sa procesom evropskih integracija Srbije.

U savremenom društvu, efikasno obavljanje različitih poslova zahteva nova znanja, veštine i sposobnosti. NOK je dokument koji sadrži informacije o tome koje kompetencije (znanja, veštine, sposobnosti) bi pojedinac trebao da stekne po završetku određenog obrazovnog ciklusa, kako bi mogao uspešno da obavlja određeni posao. NOK je zasnovan na prethodno utvrđenim kriterijumima, odnosno ishodima učenja, na osnovu kojih obrazovne ustanove uređuju nastavne programe koji dovode upravo do tih ishoda.

Uspostavljanje što jačih i direktnijih veza između sveta obrazovanja i tržišta rada je cilj mnogih vlada širom sveta. Zbog specifičnosti Evropske unije i postojanja jedinstvenog tržišta, javila se potreba da se ovo pitanje uredi i na nivou Unije. Tako je na ministarskom sastanku u Bergenu 2005. godine usvojen **Okvir kvalifikacija Evropskog prostora visokog obrazovanja**.¹⁰ Međutim, usvajanje Okvira nije bio osnovni razlog da države članice EU razviju NOK, već upravo suprotno. Većina ovih država je tokom 90-ih izradila svoje okvire kvalifikacija koji su poslužili kao model za stvaranje evropskog okvira, koji opet omogućava međusobno usklađivanje i upoređivanje različitih okvira.

U Evropskoj uniji, **Nacionalni okvir kvalifikacija (NOK)** je definisan kao „*instrument za klasifikovanje kvalifikacija u skladu sa nizom kriterijuma za pojedinačne nivoe naučenog, koji teži da integriše i koordinira nacionalne podsisteme kvalifikacija i poboljša transparentnost, pristupačnost, napredak i kvalitet kvalifikacija u vezi sa tržištem rada i građanskim društvom*“¹¹

10 http://www.bologna-bergen2005.no/Docs/00-Main_doc/050218_QF_EHEA.pdf

11 Aneks i preporuke o uspostavljanju Evropskog okvira kvalifikacija za celoživotno učenje, 23.april 2008. godine <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=oj:c:2008:111:0001:0007:en:pdf>

Srbija se, kao učesnica Bolonjskog procesa, na sastanku u Bergenu 2005. obavezala da će do 2010. godine, po utvrđenim procedurama i standardima, izraditi sopstveni okvir kvalifikacija za visoko obrazovanje.

Analiza problema

Zašto NOK u Srbiji još ne funkcioniše?

Srbija nema Nacionalni okvir kvalifikacija, iako je to jedan od najvažnijih instrumenata za povezivanje obrazovanja i tržišta rada; i dalje je na snazi zastareli i prevaziđeni sistem kvalifikacija, zasnovan na stepenima stručne spreme i nomenklaturi zanimanja koja se nije menjala više od 20 godina. Ovakav sistem ne može da odgovori potrebama tržišta rada, ubrzanom naučno-tehnološkom napretku i onemogućava konkurentnost na domaćem i svetskom tržištu, jer su od perioda kada je on uspostavljen mnoga zanimanja postala nepotrebna, neka su izmenjena, dok su nastala neka nova.

Razvoj NOK-a za visoko obrazovanja je započeo 2007. godine u okviru projekta „Unapređenje sistema visokog obrazovanja u Srbiji“, kao zajedničkog projekta EU i Saveta Evrope, koji je pokrenut na inicijativu Ministarstva prosvete Republike Srbije. Savet Evrope bio je nadležan za sprovođenje projekta, dok je koordinacija projektom poverena Kancelariji Saveta Evrope u Beogradu. Osnovni cilj projekta bio je da podrži i ubrza reformu visokog obrazovanja u skladu sa Bolonjskim procesom, kako bi univerziteti u Srbiji postali konkurentni na evropskom i međunarodnom nivou. Projekat je obuhvatio četiri najvažnije komponentne za postizanje ciljeva Bolonjskog procesa:

1. sistem obezbeđenja kvaliteta;
2. usaglašavanje **NOK-a sa opštim okvirom kvalifikacija za Evropski prostor visokog obrazovanja i jasno određenim ishodom učenja za svaki od tri ciklusa visokog obrazovanja (osnovne, master i doktorske studije);**
3. pravično priznavanje kvalifikacija i diploma;
4. revizija zakonskih rešenja u domenu visokog obrazovanja i podnošenje predloga za izmene i dopune zakona.

Prvi korak na izradi NOK-a načinjen je tek sredinom 2008. godine, kada je formirana Radna grupa u okviru Nacionalnog saveta za visoko obrazovanje (NSVO) sa zadatkom da izradi predlog okvira kvalifikacija za visoko

obrazovanje. NSVO je u novembru 2008. usvojio nacrt predloga, čime je formalno počeo proces njegove izrade.

Proces konsultacija o ovom predlogu nije bio transparentan i nisu organizovane javne rasprave na kojima bi mogla da se čuju mišljenja svih zainteresovanih aktera, posebno onih koje ovaj problem najviše pogađa, odnosno studenata i poslodavaca. O ovim aktivnostima se nije moglo saznati gotovo ništa sve do njihovog završetka u maju 2009. godine.

NSVO je 23. aprila 2010. godine usvojio **Nacionalni okvir kvalifikacija Srbije (NOKS)** u formi deklaracije. Planirano je da odredbe o NOKS-a budu unete u Zakon o izmenama i dopunama Zakona o visokom obrazovanju od 29.6.2010, čime bi se stvorila zakonska osnova da NOK bude usvojen u formi podzakonskog akta (veće pravne snage od deklaracije), čime bi se omogućio početak njegove primene. Međutim, to nije učinjeno usled nedostatka podrške od strane ključnih političkih faktora u Ministarstvu prosvete, kao i članova Nacionalnog saveta za visoko obrazovanje. To je bio trenutak kada su prestale sve aktivnosti na formalnom usvajanju i daljem razvoju ovog dokumenta. S obzirom na to da je njegovo usvajanje politička odluka, sve buduće aktivnosti zavisice od Vlade, odnosno nadležnog ministarstva. Izradi NOK-a se prišlo kao još jednom od uslova koje EU postavlja Srbiji u cilju reforme i harmonizacije propisa, a ne kao dokumentu od značaja za razvoj obrazovanja i sveta rada.

Zbog nedostatka političke volje, nezainteresovanosti i nespremnosti za sistemsku reformu, rad na izradi NOK-a je poveren Nacionalnom savetu za visoko obrazovanje (umesto, recimo, Ministarstvu prosvete), kako bi se umanjio politički značaj i pravna snaga usvojenog dokumenta. Na taj način je bilo moguće pomiriti dva suprotstavljena cilja:

1. ispunjavanje obaveze prema Savetu Evrope i EU, odnosno usvajanje NOK-a;
2. odlaganje njegove implementacije, time što će biti usvojen u formi neobavezujućeg pravnog akta.

Od perioda kada se počelo sa izradom NOK-a, pa sve do danas, akteri koji najsnažnije podržavaju razvoj okvira kvalifikacija dolaze iz nevladinog sektora. Predstavnici udruženja koja se bave obrazovanjem gotovo da nisu bili uključeni u proces izrade NOKS-a, iako su ookušavali da putem tribina, okruglih stolova i izdavanja publikacija afirmišu ovaj problem i utiču na

donosioce odluka, međutim, njihovi napori nisu rezultirali uspehom. Bez obzira na neuspehe, oni i dalje pridaju veliki značaj pitanju razvoja NOK-a i dobijaju sve veću pažnju javnosti, a dobar primer za to je serija okruglih stolova koje su u periodu 2011/2012. organizovali Grupa 484 i Beogradski fond za političku izuzetnost.

Kako se proces razvija kada nedostaje volja za promenu sistema?

Cilj komponente projekta koja se odnosila na NOK bio je da se kroz finansijsku i ekspertsku podršku pomogne Srbiji da razvije okvir kvalifikacija, koristeći Dablinske deskriptore kao polazne kriterijume. Ni godinu dana nakon pokretanja projekta, radna grupa za izradu NOK-a nije bila formirana. Ključni akteri i nadležne institucija nisu shvatali važnost donošenja ovog dokumenta, jer se do tada, osim u uskim stručnim krugovima, malo znalo o ovoj temi. Već tada je bilo jasno da će ceo proces sporo teći i da će biti neophodno da se stimuliše spolja, od strane Saveta Evrope. Prvi ekspertski sastanak posvećen „Okviru kvalifikacija u visokom obrazovanju“ je održan 5. maja 2008. u Beogradu. Eksperti Saveta Evrope angažovani za ovu komponentu projekta, profesor Stiven Adam i profesor Folker Gemlih, su se sastali sa predstavnicima Nacionalnog saveta za visoko obrazovanje, Komisije za akreditaciju i proveru kvaliteta, kao i sa brojnim predstavnicima državnih i privatnih fakulteta i univerziteta. Cilj njihove posete je bio sticanje uvida u preduzete mere na planu okvira kvalifikacija u Srbiji, kao i predlaganje budućeg plana aktivnosti kako bi se ubrzao proces izrade nacionalnog okvira visokoškolskih kvalifikacija u Srbiji.

Tek nakon ovog sastanka formirana je Radna grupe za Nacionalni okvir visokoškolskih kvalifikacija, a prvi sastanak je održan od 19. do 20. novembra 2008. Radnu grupu su činili predstavnici Nacionalnog saveta za visoko obrazovanje, Komisije za akreditaciju, Ministarstva za rad i socijalnu politiku, Ministarstva ekonomije i regionalnog razvoja, Nacionalne službe za zapošljavanje, Zavoda za statistiku, KONUS-a, Konferencije direktora Visokih škola i predstavnika studenata. Ministarstvo prosvete se uključilo u projekat formiranjem svoje radne grupe. Najvažnija tema je bilo razmatranje Nacrta Nacionalnog visokoškolskog okvira kvalifikacija, kojeg je 14. novembra, nekoliko dana pre sastanka, usvojio Nacionalni savet za visoko obrazovanje.

Proces konsultacija i izrade konačne verzije NOK-a u okviru Radne grupe je nastavljen sve do kraja 2009. godine, kada je pripremljeni dokument prosleđen ekspertima Saveta Evrope. Nakon dobijenih povratnih informacija,

došlo se do zaključka da je potrebna intervencija u zakonodavni okvir i uključivanje svih ključnih faktora u razvoj NOK-a. Međutim, upravo ova dva zaključka nisu ispoštovana.

Zašto je važno da Srbija ima NOK?

Razvoj NOK-a za Srbiju nije važan samo zbog harmonizacije propisa sa pravom EU i primene Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju već, pre svega, zbog društvenog napretka, rešavanja problema nezaposlenosti, razvoja privrede i reforme obrazovanja. Najvažnije prednosti koje NOK može doneti su:

- **Usklađivanje obrazovnog sistema i tržišta rada**

Prema podacima Republičkog zavoda za statistiku iz aprila 2012. godine, stopa nezaposlenosti u Srbiji iznosi 26,1%. Broj nezaposlenih je 735.209, od čega je njih 114.321 među licima starosti od 25 do 29 godina. Upravo u ovom delu stanovništva je najviše pojedinaca koji nakon završenih studija ne mogu da nađu posao. Jedan od osnovnih razloga za to je nepovezanost obrazovanja i tržišta rada

Primeri zapuštene neusklađenosti između sveta rada i sveta obrazovanja

- Na Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu svake godine se upiše 1.500 brućoša, dok na birou čeka 4.890 diplomiranih pravnika, a ponuđenih radnih mesta je samo 976.
- Od 8.080 nezaposlenih diplomiranih ekonomista, priliku da se zaposli ima samo 1.500, ali se i pored toga na Ekonomski fakultet Univerziteta u Beogradu upiše više od 1.000 studenata godišnje.
- Medicinski fakultet na prvu godinu studija prima 500 studenata, a na birou čeka 1.886 lekara.
- Najmanje loša situacija je na Elektrotehničkom fakultetu, na koji se svake godine upiše 1.120 studenata, a na posao čeka 540 inženjera.
- Takođe, problem je i sa kvalifikacijama koje više nisu potrebne tržištu rada, a najbolji primer za to su podaci o 4.000 nezaposlenih daktilografa, 736 kulturoloških tehničara i isto toliko inokorespondenata.

Svet rada je uveliko izmenjen, a današnja društva teže da postanu društva znanja. Pod uticajem naučno-tehnološkog razvoja potrebno je stalno usavršavanje i usvajanje novih znanja i veština. Već godinama, stanje u obrazovanju i na tržištu rada je takvo da su znanja zaposlenih zastarela i nepotrebna, što je slučaj i sa određenim nastavnim programima i kvalifikacijama. Zato je potrebno izmeniti sistem kvalifikacija zasnovan na stepenima stručne spreme i staroj nomenklaturi zanimanja.

U postojećem sistemu kvalifikacija koji se koristi u Srbiji, prikaz stepena stručne spreme ne uključuje opise znanja, veština i sposobnosti koje poseduju nosioci određenog stepena stručne spreme. Stepene stručne spreme su povezani sa trajanjem i vrstom obrazovanja, tj. sa ulaznim karakteristikama, dok bi okvir kvalifikacija trebalo da bude zasnovan na izlaznim karakteristikama, odnosno ishodima učenja.

Upravo je podatak o kvalifikaciji krucijalan za uspostavljanje veće povezanosti između pojedinaca koji traže posao, poslodavaca, službe za zapošljavanje, obrazovnih institucija, odnosno taj podatak predstavlja informaciju neophodnu za usklađivanje ponude i tražnje. NOK bi omogućio da se stvori nova nomenklatura zanimanja, da se nepotrebna zanimanja isključe, a nova uključe u sistem kvalifikacija.

Na osnovu opisa kvalifikacije pojedinac bi mogao da donese informisaniju odluku o svom obrazovanju i zaposlenju, dok bi poslodavac imao jasniju sliku koje kompetencije¹² poseduje nosilac kvalifikacije i da li one odgovaraju za određeni posao. U sistemu koji je trenutno na snazi to nije moguće, jer diplome koje se stiču na našim univerzitetima pružaju samo informaciju o tome koje je zvanje pojedinac stekao.

- **Poboljšanje kvaliteta obrazovanja**

Kako je jedna od funkcija NOK-a da osigura kvalitet unutar sistema obrazovanja, njegovo usvajanje je neophodno za promenu kurikuluma, jer se na osnovu ishoda učenja koji su definisani u NOK-u određuju i sadržaji nastavnih programa.

12 Ima različitih definicija kompetencija, najčešće se misli na skup znanja, veština, sposobnosti i vrednosti.

Dakle, NOK nije vezan samo za kvantitativnu dimenziju povezivanja obrazovanja i tržišta rada, već je on rezultat uspostavljanja dijaloga između poslodavaca i obrazovnog sistema, te doprinosi prevazilaženju razlika u potrebama poslodavaca u pogledu kompetencija i onoga što obrazovne ustanove daju kao svoj „krajnji proizvod”. NOK dalje obezbeđuje da studenti tokom procesa obrazovanja zaista stiču kompetencije koje su sadržane u njemu, a koje poslodavci očekuju od njih kako bi efikasno obavljali zadatke na radnom mestu.

Najzad, znanje se, osim formalnim, stiče i neformalnim putem. U Srbiji nedostaje mehanizam validacije neformalnog obrazovanja koje je veoma cenjeno na tržištu rada. NOK bi omogućio izgradnju sistema vrednovanja i priznavanja kompetencija stečenih izvan zvaničnih obrazovnih institucija ili na radnom mestu. Ovim bi se pokazalo i jasno opredeljenje za koncept celoživotnog učenja koji afirmiše Strategija karijernog vođenja i savetovanja (SKVIS).

- **Priznavanje kvalifikacija**

Cilj NOK-a je da obezbedi osnovu da kvalifikacije stečene u Srbiji budu prepoznate i priznate u inostranstvu, kao i da inostrane kvalifikacije budu prepoznate i priznate u Srbiji, bilo da se radi o nastavku studija (akademsko priznavanje) ili o zaposlenju (profesionalno priznavanje), što bi pozitivno uticalo na mobilnost studenata, nastavnog osoblja i radnika uopšte.¹³

Kako bi i u drugoj zemlji bilo razumljivo koje kompetencije je stekao nosilac određene kvalifikacije, važno je da NOK bude jednostavan i usklađen sa međunarodnim standardima u ovoj oblasti, a prvenstveno sa Evropskim okvirom akcionog plana za priznavanje.

Osim priznavanja stranih kvalifikacija, od nacionalnog sistema kvalifikacija koji je u upotrebi zavisi da li će se i kako priznavati znanje stečeno neformalnim putem. U Srbiji, za razliku od mnogih zemalja, neformalno obrazovanje nije zakonski regulisano niti priznato. NOK bi omogućio izgradnju sistema vrednovanja i priznavanja kompetencija stečenih izvan zvaničnih obrazovnih institucija ili na radnom mestu.

13 Osim što bi „naše“ diplome bile priznate u svetu, ovime bi se prevazišle situacije da se stručnjacima iz raznih oblasti, koji su se školovali na Sorboni, Oksfordu ili Harvardu u Srbiji ne priznaju zvanja.

Rešenje – kako do NOK-a?

Rešenje ovog problema sastoji se od tri poteza:

1. podizanje vidljivosti problema i formalno usvajanje uredbe 2. dovršavanje sistema NOK, što podrazumeva jasne uloge i odgovornosti u primeni, rokove i procedure za revidiranje 3. monitoring efekata ove politike i implementacije NOK-a.

• Podizanje vidljivosti problema i usvajanje uredbe

Dosadašnja nezainteresovanost nadležnih institucija i nedostatak političke volje za rešenje ovog problema jasno ukazuje da inicijativu za izmenu i dopunu zakona treba pokrenuti odozdo na gore. To znači da bi inicijatori trebalo da budu studenti, predstavnici univerziteta i fakulteta, zainteresovani poslodavci, strukovna udruženja, nevladine organizacije koje se bave obrazovanjem, ali i političke partije. Kao predstavnici Liberalno demokratske partije (dalje u tekstu, LDP), mi bismo pokrenuli seriju konsultacija sa mobilisanim akterima iz civilnog društva, a sa ciljem utvrđivanja mogućih izmena Zakona o visokom obrazovanju i promovisanja ovog problema u javnosti.

Naredni korak bio bi ostvarivanje veze sa Konferencijom univerziteta Srbije (KONUS) i Nacionalnim savetom za visoko obrazovanje, a potom i sa Vladom RS, odnosno Ministarstvom prosvete. Takođe, LDP bi preko svoje poslaničke grupe pokrenula ovo pitanje u Narodnoj skupštini Republike Srbije i predložila potrebne amandmane. Ovakav pristup izmeni zakona i pritisak na organe izvršne vlasti je opravdan, jer bi podnošenje amandmana putem inicijative građana teško donelo željene rezultate i oni bi ostali zaglavljani u skupštinskoj proceduri.

Prvi korak podrazumeva **izmenu i dopunu Zakona o visokom obrazovanju**, čime se otvara prostor za donošenje uredbe kao opšteg pravnog akta. Uredbu, kao podzakonski akt, donosi Vlada da bi se konkretizovalo, sprovelo i izvršilo ono što zakon predviđa. Tek donošenjem podzakonskog akta zakon postaje potpun akt, podoban za primenjivanje i ostvarivanje u njemu sadržanih ciljeva. Kako bi postojala pretpostavka da NOK počne da se pri-

menjuje, potrebno je da stekne neophodnu pravnu obaveznost, a najbolji način da se to ostvari je da ga vlada Republike Srbije donese u formi **uredbe**, kao podzakonskog opšteg akta. Opštim podzakonskim aktom se uopštena pravila iz zakona u određenoj meri konkretizuju kako bi se olakšalo sprovođenje i izvršenje zakona. NOK je dinamična kategorija koja zahteva stalno razvijanje u skladu sa promenama na tržištu rada i u obrazovnom sistemu, on je instrument koji obezbeđuje klasifikovanje i opis kvalifikacija za različite nivoe obrazovanja i uslove za prelazak sa jednog na drugi nivo. Stoga NOK ne treba usvajati u formi zakona, jer bi time bila umanjena njegova fleksibilnost, a njegovo menjanje i dopunjavanje bilo bi teže zbog složene zakonodavne procedure.¹⁴

- **Dovršavanje sistema NOK**

Izradi NOK-a u Srbiji treba prići kao jedinstvenom i sistemskom okviru kvalifikacija, koji će obuhvatiti sve kvalifikacije bez obzira na nivo obrazovanja na kojem se stiču.

U Srbiji je počelo odvojeno da se radi na izradi okvira kvalifikacija za srednje stručno obrazovanje i za visoko obrazovanje. Ovakav pristup može izgledati kao loše rešenje, jer ovi pojedinačni okviri ne sadrže sve kvalifikacije i prelazak iz jednog nivoa obrazovanja u drugi, pa stoga ne predstavljaju NOK u formalnom smislu. Ipak, ako se uzme u obzir činjenica da je potrebno imati i pojedinačne okvire kvalifikacija za različite nivoe obrazovanja, kao i to da je u mnogim evropskim zemljama razvijanje NOK-a teklo postepeno i da su prvo izrađivani pojedinačni okviri, razumljivo je

14 Takođe, usvajanje NOK-a u formi deklaracije ili drugog pravnog akta niže pravne snage od podzakonskog akta Vlade, od strane nezavisnog tela, formiranog specijalno za usvajanje i primenu NOK-a ili tela koje već postoji u institucionalnoj strukturi, dovodi u pitanje obavezu njegovog poštovanja i primene. Ovakvo rešenje postoji u Engleskoj, ali pravni sistem Ujedinjenog kraljevstva je u velikoj meri zasniiva na običajnom pravu, što nije slučaj u Srbiji. Razni okviri u Engleskoj nisu direktno uključeni u zakonske okvire, ali zakonski uspostavljeno Nacionalno telo za kvalifikaciju nadležno je za izradu, izmene i primenu NOK-a. U našoj zemlji ne postoji ovakvo telo, a i njegovo formiranje samo bi uvećalo birokratiju i zahtevalo bi dodatnu zakonsku regulativu, kako bi se tom telu omogućilo da nesmetano usvaja NOK i njegovo menjanje tokom primene. Nešto slično pokušano je u Srbiji, preko Nacionalnog saveta za visoko obrazovanje, ali činjenica je da ovo rešenje nije dalo nikakve rezultate.

zbog čega se i Srbija kreće u tom pravcu. Zemlje poput Engleske, Švedske i Nemačke, i dalje imaju odvojene okvire kvalifikacija. U Engleskoj postoji NOK za opšte srednje obrazovanje i za stručno obrazovanje, dok univerzitetско obrazovanje ima zaseban okvir i ova dva okvira nisu formalno povezana. Nemci ne smatraju da se njihovi okviri kvalifikacija preklapaju, već da je njihov sistem niz manjih, ograničenih okvira sa prilično detaljnim zahtevima u okviru svakog od njih.

Ovi primeri ne znače da ne treba raditi na stvaranju jedinstvenog NOK-a, ali na njegov razvoj treba gledati kao na dugoročan proces, koji se ostvaruje kroz međusektorsku saradnju i međusobno usklađivanje i povezivanja srednjeg i visokog obrazovanja. Na kraju, ne postoji univerzalan model za izradu NOK-a, već se moraju uzeti u obzir specifičnosti u svakoj državi i u okviru sistema obrazovanja. NOK je živi i fleksibilni dokument koji se menja i interaguje sa drugim društvenim dešavanjima.

- **Monitoring efekata ove politike i implementacije NOK-a**

Priprema predloga NOK-a, njegova izrada i način usvajanja ne zavise samo od rada stručnjaka u radnim grupama i uključivanja svih relevantnih aktera, već prvenstveno od političke odluke koja zavisi od Vlade, odnosno nadležnog ministarstva. U nekim zemljama (Danska, Nemačka) ovu odgovornost preuzima Ministarstvo prosvete, dok u drugim (Rumunija, Slovenija) to čini ministarstvo nadležno za oblast rada. Iako je moguće razviti NOK nezavisno od Vlade, u slučaju Srbije najvažnije je da postoji politička volja i inicijativa od strane Ministarstva prosete ili Ministarstva rada i socijalne politike, kojom se naglašava važnost usvajanja ovog dokumenta. Na plan implementacije treba obratiti posebnu pažnju i razviti ga kao poseban dokument u koji bi se ugradili mehanizmi provere i procene napretka.

Od 2010. godine nije napravljen nijedan korak ka zakonskom regulisanju NOK-a, njegovoj primeni i daljem razvoju. Da se Srbija nije pomerila sa „mrtve tačke“ kada je u pitanju NOK, najbolje pokazuje Nacionalni izveštaj o implementaciji Bolonjskog procesa 2009-2012, u kojem na većinu pitanja o NOK-u nema odgovora. Iz dela izveštaja koji se odnosi na NOK, najvažnije je izdvojiti tri činjenice:

1. Ne postoji odgovor na pitanje koje su zainteresovane strane bile uključene u izradu NOK-a;

2. Navodi se da će NOK biti formalno usvojen nakon preduzimanja pravnih mera neophodnih za prevazilaženje nedostataka zakona o visokom obrazovanju, koji još uvek formalno ne priznaje NOK;
3. Još uvek nije doneta odluka o njegovoj implementaciji.

Zato monitoring implementacije (procena napretka) postaje ključan element predložene politike jer se može očekivati odsustvo volje i prisustvo vidljivih i nevidljivih prepreka na svakom koraku. Zbog toga je važno da se nalazi monitoringa učine dostupnim studentima, poslodavcima i predstavnicima civilnog društva.

Autori: Irena Đurić, Anđa Petković i Jovan Najdenov
Liberalno demokratska partija

Komentar učesnice iz LDP-a o programu

“Jačanje kapaciteta političkih partija za izradu javnih politika” je jedan od najkvalitetnijih i najinovativnijih programa na kojem sam kao članica LDP-a imala priliku da učestvujem. Zasnovan na povezanosti teorije i prakse, ovaj program je omogućio da po prvi put steknemo uvid u to kako se kreiraju javne politike, što će nam u daljem stranačkom i političkom radu i rešavanju različitih problema biti od velike koristi.

Tokom četiri modula naučili smo kako se odvija proces kreiranja jedne javne politike, od definisanja problema, do predlaganja rešenja. Trenerice, Sanja Nikolin i Aleksandra Vladislavljević, zaista su uspele da nam na jasan i zanimljiv način prenesu svoje znanje i iskustvo, ali i da nas motivišu na dalji rad. Posebno je bilo zanimljivo što su učesnici bili iz sedam različitih stranaka, tako da smo mogli da debatujemo i razmenjujemo stavove o različitim pitanjima, kao i da razbijamo predrasude vezane za stranačku pripadnost.

S obzirom na to da naša stranka veliku pažnju posvećuje oblasti obrazovanja, problemima mladih i procesu evropskih integracija, odlučili smo da se bavimo rešavanjem problema “Neophodnost sprovođenja Nacionalnog okvira kvalifikacija u Republici Srbiji”.

Nakon odabira teme počeli smo samostalnije da radimo na prikupljanju podataka i pisanju predloga javne politike. Najrelevantnije podatke smo dobili od članova/-ica “Centra za obrazovne politike” koji se već nekoliko godina bave ovom temom. Predstavници nadležnih institucija, pre svega Ministarstva prosvete i Nacionalnog saveta za visoko obrazovanje, nisu bili zainteresovani za saradnju. Upravo su oni najodgovorniji za postojanje problema kojim smo se bavili i očekivali smo da nam neće pomoći. Koordinatorke projekta i trenerice su bile uvek spremne da održe dodatne konsultacije ili da nam daju svoje predloge i primedbe, što je bilo od velike pomoći pri pisanju predloga javne politike.

Na završnoj ceremoniji i prezentovanju naših politika, jasno se moglo videti da su svi učesnici uložili mnogo truda u svoj rad i da su mnogo napredovali od prvog modula. Na osnovu načina rada, uslova za rad i odabira učesnika, možemo zaključiti da su NDI i TC Serbia uspeli da realizuju odličan projekat i nadamo se da će još naših kolega imati priliku da prođe ovu obuku.

Irena Đurić

National Qualifications Framework in the Republic of Serbia, Liberal Democratic Party (LDP)

This policy proposal tackles the issue of the National Qualifications Framework (NQF), the non-existence of which was identified as one of the most pertinent issues affecting young people in Serbia. The NQF – as a key instrument that connects the official education system with the labour market – has not been implemented in Serbia, despite Serbia's previous commitment to adopt it and harmonise it with the European Qualifications Framework. The NQF would serve as an important link between labour market supply and demand; providing employers with vital information about the educational background, professional skills and competences of future employees. In doing so, the NQF would ultimately improve the quality of Serbian education in general, whilst facilitating the identification and recognition of foreign qualifications in Serbia, and vice versa. This policy proposal concludes that the main reason for failing to adopt the NQF has been a lack of political will. Therefore, the first step in resolving this problem is to mobilize relevant stakeholders and to launch a comprehensive public campaign in order to encourage the adoption and implementation of the NQF by the government.

Key words: National Qualifications Framework, labour market, education, political will

Nepoštovanje ljudskih prava i diskriminacija u obrazovnom sistemu

Uvod

Informisanost, obrazovanost, kultura i napredak svakog društva proističu velikim delom iz uređenosti sistema obrazovanja i vrednosti koje se zastupljene u njemu. Stepem poboljšanja sistema zavisi od voljnosti i ažurnosti institucija u primeni obrazovnih politika i modernizaciji nastavnog programa, kao njegovih glavnih nosilaca. Vrednosti koje se neguju u obrazovanju postaju vrednosti društva u celini. Stoga je jako bitno da u obrazovnom sistemu i nastavnom programu nema diskriminatornih sadržaja ni prema jednoj grupi građana ili pojedincu.

Poverenica za zaštitu ravnopravnosti je formirala radnu grupu krajem 2010. godine sastavljenu od članova i članica relevantnih organizacija civilnog društva¹⁵ koje se bave promocijom i zaštitom prava dece i odraslih iz osetljivih društvenih grupa, te razvojem obrazovanja u Srbiji. Ova radna grupa je donela niz dokumenta i preporuka za Ministarstvo prosvete i nauke i druge relevantne obrazovne institucije o potrebi izmene sadržaja nastavnih sredstava, a na osnovu analize zatečenog stanja u obrazovnom sistemu Republike Srbije. Preporuke su podnete Nacionalnom prosvetnom savetu u čijem je mandatu donošenje nastavnih planova i programa i predlaganje udžbenika. *Do ovog trenutka nije poznato u kojoj meri su preporuke prihvaćene i da li su implementirane kroz obrazovni plan i program Ministarstva obrazovanja Republike Srbije usled nedostatka povratnih informacija od strane Nacionalnog prosvetnog saveta.*¹⁶

Kvalitativnom analizom je ustanovljeno da udžbenici filozofije, sociologije, istorije umetnosti, biologije, psihologije i ustava i prava građana, u

15 Kancelarija poverenice za zaštitu ravnopravnosti, Centar za ženske studije, Inicijativa za inkluziju »Veliki Mali«, Labris, Gayten, Gej Strejt Alijansa, Centar za kvir studije, Organizacija kreativnog okupljanja, Romski ženski centar.

16 Članovi Nacionalnog prosvetnog saveta su kontaktirani putem elektronske pošte, telefonskih poziva i pisma ali nisu dali nikakav odgovor.

zvaničnoj upotrebi od 2007. godine, sadrže sporna određenja pojmova i diskriminatoran sadržaj koji su se ticali nacionalnih, verskih, polno i rodno senzitivnih tumačenja¹⁷. Ovaj problem je rezultat višegodišnjeg zanemarivanja i neažurnosti samih institucija usled nepostojanja jasnih smernica u razvoju obrazovnog sistema i (ne)odgovornosti države za njegovo uređenje.

Analiza zatečenog stanja

Procedura odobravanja udžbenika regulisana je čl. 15-28. Zakona o udžbenicima i drugim nastavnim sredstvima (u daljem tekstu Zakon). U proceduri odobravanja udžbenika učestvuje nekoliko institucija. Izdavači zahtev za odobravanje udžbenika podnose resornom Ministarstvu prosvete (Ministarstvo). Nakon toga, Ministarstvo dostavlja rukopis udžbenika Zavodu za unapređivanje obrazovanja i vaspitanja (u daljem tekstu Zavod) radi davanja stručne ocene kvaliteta udžbenika na osnovu propisanih standarda. Rukopis udžbenika sa stručnom ocenom kvaliteta Zavod dalje dostavlja Nacionalnom prosvetnom savetu, odnosno Savetu za stručno obrazovanje i obrazovanje odraslih, koji daje predlog za odobravanje udžbenika. O zahtevu izdavača odlučuje Ministar na osnovu navedenog predloga. Odredbama Zakona (čl.16) su propisani i rokovi u kojima nadležne institucije imaju obavezu da daju stručnu ocenu kvaliteta rukopisa i predlog resornom ministru za odobravanje udžbenika (sve ukupno manje od 4 meseca, tačnije 105 dana). Ukoliko Zavod i druga nadležna tela propuste da posao završe u roku, ministar odlučuje o zahtevu izdavača.

U izveštaju *Agencije za borbu protiv korupcije* iz juna 2012. godine je navedeno:

„Stiče se utisak da je zakonska procedura odobravanja udžbenika previše komplikovana i da je nejasna uloga institucija koje učestvuju u tom postupku. Isto tako, podnosioci zahteva nemaju povratnu informaciju šta se dešava sa njihovim zahtevom u određenoj fazi procedure odobravanja udž-

17 „Ka nehomofobičnoj srednjoj školi“ Gayten (2008) Koordinator projekta: mr Ivana Pražić, mr Marijana Simu, Dušan Maljković. Dostupno na: <http://www.gaytensrbia.com/pics/store/2009/06/Ka-nehomofobicnoj-srednjoj-skoli.pdf>

benika i ocene kvaliteta, kao ni ko u okviru nadležnih institucija odlučuje o njihovom zahtevu.

Ministru se daje diskreciono ovlašćenje da odluči o zahtevu izdavača i bez predloga Saveta, ukoliko Savet ne dostavi predlog ili ako predlog ne dostavi u roku od 60 dana od dana dobijanja stručne ocene iz Zavoda. Zakon ne predviđa nikakve kriterijume na osnovu kojih Ministar odlučuje o zahtevu u ovom slučaju.

Rokovi su predugački, komplikovane procedure odobravanja udžbenika doprinose neefikasnosti i otvaraju mogućnost za pojavu korupcije.¹⁸

Institucionalna uređenost i implementacija:

Nacionalni prosvetni savet, kao nadzorno i odgovorno telo, donelo je **“Pravilnik o standardima kvaliteta udžbenika i uputstvo o njihovoj upotrebi”** koji je stupio na snagu 2009. godine.

U standardu broj 2 definisani su pokazatelji koji reprezentuju prirodu znanja određene nauke/discipline, kao što su da sadržaj udžbenika treba da počiva na naučno potvrđenim teorijama, činjenicama, zaključcima, savremenim dostignućima i aktuelnim podacima, kao i da nema materijalnih grešaka, a da se za nedokazane hipoteze jasno ukaže da nisu naučno proverene.

Primer nepoštovanja standarda:

U udžbeniku “Psihologija” za gimnaziju¹⁹, homoseksualnost se spominje na dva mesta, od kojih se na jednom “otvoreno patologizuje” svođenjem na rečenicu da je to “poremećen odnos hormona”. Takođe, u udžbeniku “Psihologija” za turističke, ugostiteljske i škole za lične usluge, homoseksualnost je pomenuta u odeljku posvećenom prostituciji u problematičnom kontekstu gde se istopolna seksualno/emotivna orijentacija pominje posle “zoofilije i nekrofilije” (oblici ponašanja koji su svrstani u psihičke poremećaje), u okviru dela o prostituciji koji se tretira kao patološki društveni fenomen.²⁰

18 Izveštaj o zakonu o udžbenicima agencije za borbu protiv korupcije od 20.06.2012. Za više informacija, pogledati: http://www.acas.rs/images/stories/izvestaj_o_zakonu_o_uzbenicima.doc

19 Rot, N., Radonjić, S. (2002) *Psihologija* za II razred gimnazije i II i III razred područja rada ekonomija, pravo i administracija, Beograd: ZZUINS, str. 131 – 133.

20 Kuzmanović, Štajnberger (2002) *Psihologija* za učenike trgovinske, ugostiteljske i škole za lične usluge, III i IV razred, ZZUINS, Beograd str. 135 – 136.

Standard broj 5 definiše da jezik treba da je primeren sadržaju predmeta i na pravilan način da se koristi stručna terminologija (“Jezik udžbenika odgovarajući i funkcionalan”).

U **standardu broj 6** se konstatuje da “Udžbenik doprinosi razvoju sistema vrednosti koji odgovaraju ciljevima obrazovanja”, te da udžbenik treba da doprinosi razvoju i očuvanju nacionalnog i kulturnog identiteta, da podržava tolerantan odnos prema drugim etničkim i verskim zajednicama i u njemu nema diskriminatornih sadržaja i uvredljivih naziva, kao i da se njime afirmišu principi demokratije i ljudska prava, poštuje rodna ravnopravnost i na prikladan način se koriste imenice oba roda.²¹

Primer nepoštovanja standarda:

U udžbeniku za gramatiku “Gramatolomija” za šesti razred²² koji se koristi u nastavi srpskog jezika, reč “glupača” definisana je kao “ženska osoba”. Primeri rodne diskriminacije zastupljeni su čak i u udžbenicima za osnovnu školu predmeta “Svet oko nas” i “Priroda i društvo” za I i II razred osnovne škole koji nam pokazuju da, bilo da gledamo pojedinačno, znači po izdavačima, ili na osnovu ukupne frekvencije i procenata, od ukupnog broja prikazanih likova tek nešto više od trećine su ženski likovi (tačnije 37%).

Svaku ilustraciju ženske osobe u udžbenicima prate po dve ilustracije muške osobe.

Rezultati istraživanja²³ pokazuju da su muškarci uglavnom prikazani u profesionalnim ulogama, a žene u porodičnim i da mnogo više kvalifikovanih zanimanja obavljaju muškarci. Žene u profesionalnim ulogama su uglavnom učiteljice, higijeničarke, eventualno lekarke. Udžbenici, naime, implicitno šalju poruku da žene uglavnom imaju ograničen pristup u profesionalnu i javnu sferu života i da je i taj pristup u okvirima tradicionalnih uloga. Žene se čak i u profesionalnim ulogama brinu o drugima: o vaspita-

21 U okviru ovog standarda se takođe navodi da Udžbenik doprinosi formiranju pozitivnih odnosa prema radu, znanju, društvenoj solidarnosti, izgrađivanju pozitivnih međuljudskih odnosa.

22 Izdavač DOO “Liber”, str. 74.

23 Mileša Milinković (2009) *Rodna senzitivnost kao kriterijum kvaliteta osnovnoškolskih udžbenika*, Centar za rodne alternative, dostupno na <http://www.centaralter.org.rs/rodna%20senzitivnost%20kao%20kriterijum.pdf>

nju, zdravlju, higijeni, odeći i sl. S druge strane, muškarcima se šalje poruka da oni u nezi, vaspitavanju i brizi ne treba učestvuju. I jedna i druga poruka nisu dobre i ne odražavaju realnost iz svakodnevnog života.

U udžbenicima su ženski likovi prikazani u pasivnim i tradicionalnijim aktivnostima, a muški likovi u aktivnim i profesionalnim aktivnostima.

Zatečeno stanje jasno ukazuje na **jaz između zakona i prakse**. Iako je zakonodavac uskladio zakone sa ratifikovanim međunarodnim konvencijama i standardima u oblasti zaštite ljudskih prava, nije došlo do implementacije ovih civilizacijskih tekovina u najvažnijem sektoru od koga zavisi kako će se ovi standardi u budućnosti primenjivati. Na navedenim primerima se vidi da je **sadržaj udžbenika potpuno suprotan deklarativnim vrednostima i ciljevima obrazovanja i da ne reprezentuje prirodu znanja nauke koja se izučava u školi**.

Postavlja se i pitanje **uloge Nacionalnog prosvetnog saveta** kao tela zaduženog za definisanje standarda i nadzor nad njihovom implementacijom. Prema dostupnim informacijama, Nacionalni prosvetni savet nije operativno telo jer se ne sastaje, ne odgovara na zahteve za informacijama, ne reaguje na inicijative relevantnih organizacija civilnog društva u sektoru obrazovanja i oglašuje se o standarde struke. **Postoji potreba za aktiviranjem ovog ili drugog tela koje bi se aktivnije odnosilo prema zatečenom stanju**. Formiranjem novog ili rekonstrukcijom postojećeg tela u čiji bi sastav ušli i predstavnici civilnog društva osigurao bi se transparentniji mehanizam u donošenju preporuka za odabir nastavnih sredstava zasnovanih na iskustvu i pozitivnoj praksi iz civilnog sektora.

Definicija problema

U obrazovnom sistemu Srbije udžbenici sadrže diskriminatoran sadržaj o osetljivim grupama u društvu i ne poštuju niti promovišu ljudska prava, što je u suprotnosti sa zakonskim okvirom. Nastavna sredstva nisu koncipirana tako da podržavaju tolerantno i nediskriminišuće društvo.

Posebno brine činjenica da nema dodatnih napora da se diskriminaciji stane na put u sistemu obrazovanja, iako u našem društvu postoji saglasnost oko grupa koje su prepoznate kao višestruko i često diskriminirane.²⁴

24 Pogledati Zakon o zabrani diskriminacije, Nacionalnu strategiju za poboljšanje statusa i položaja Roma u Republici Srbiji, Zakon o ravnopravnosti polova i Zakon o zabrani diskriminacije osoba sa invaliditetom.

*Ko je najčešće i najviše diskriminisan?*²⁵

1. Romi su prema viđenju ispitanika ubedljivo najviše etnička diskriminirana grupa. Tako su identifikovani u apsolutno svim školama.
2. Pripadnici LGBT populacije i osobe sa invaliditetom su najčešće viđeni kao najdiskriminiraniji posle Roma.
3. Rodna diskriminacija nije shvaćena u adekvatnoj meri i obimu.

Zastarelost školskog sistema i sadržaji u udžbenicima koji nisu usklađeni sa najnovijim, relevantnim činjenicama proizvode dalje neznanje, čine plodno tlo za razvijanje predrasuda i negativnog odnosa društva prema osetljivim grupama i time dovode do diskriminacije tih grupa.

Kao posledica korišćenja ovakvih udžbenika, standarda koji se ne primenjuju i inertnog Nacionalnog prosvetnog saveta, evidentna je i sveprisutna diskriminacija u školama, rastuće nasilje (psihičko i fizičko) i netolerantno društvo. Samo je nekoliko koraka od lošeg udžbenika i ravnodušnih institucija do osećanja neprihvaćenosti, povlačenja u sebe i nezadovoljstva okruženjem, sobom i sopstvenim životom. Mlade osobe koje su žrtve zlostavljanja prati visoki rizik od samoubistva, zloupotrebe alkohola i narkotika, slabog uspeha u školi i izolacije zbog "neprijateljske i osuđujuće okoline, verbalnih i fizičkih napada, odbacivanja i izolacije od strane porodice i vršnjaka. Ukoliko mlada osoba pripada LGBT populaciji, sve navedeno je još izraženije.²⁶ Problemu doprinosi i nedovoljno edukovan nastavni kadar koji ni sam nije usvojio koncept individualnih ljudskih prava i sloboda.

Profesorka engleskog jezika u aktivnom radnom odnosu u Srednjoj mašinskoj školi u Novom Sadu, Jelena Popović-Ivanović, je otvoreno širila nacionalnu mržnju i homofobiju, i pozivala na otvoreno nasilje nad LGBT populacijom preko socijalne mreže.²⁷

25 Istraživanje sprovedeno na preko 800 učenika završnih razreda srednjih škola 2011. godine „Diskriminacija u srednjim školama“ Komitet pravnika za ljudska prava, Delegacija Evropske unije u Republici Srbiji, Beogradski centar za ljudska prava.

26 Za više informacija pogledati http://sh.wikipedia.org/wiki/Homoseksualnost#cite_ref-74 i http://sr.wikipedia.org/sr-el/Mentalno_zdravlje_LGBT_osoba

27 Izvor: B92 od 21.09.2011. godine http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yy=2011&mm=09&dd=21&nav_category=12&nav_id=543634

Profesor Fakulteta za kulturu i medije, dr Milan Brdar je na svom predavanju izneo da je "homoseksualnost bolest i da bi trebalo da bude tako zavedena isto kao i čir na želudcu i da se homoseksualnost leči promenom pola".²⁸

Evidentno je da se u posebno teškom položaju nalaze pripadnici LGBT populacije. Diskriminacija nad pripadnicima ove manjine faktički je dozvoljena, jer je široko prihvaćen stav da se društvo prećutno pridržava svojih tradicionalnih uverenja o heteroseksualnosti kao dominantnom modelu. Pored toga, ne postoji ni adekvatna zakonska regulativa.²⁹

Čak 70% odraslih ispitanika je iskazalo slaganje sa tvrdnjom da je homoseksualnost bolest.³⁰

Iako medicina više od dvadeset godina homoseksualnost ne tretira kao bolest,³¹ naša javnost, usled nedostatka informacija i znanja, razvija predrasude i stereotipe o grupama različitog opredeljenja, pa se u nekim udžbenicima homoseksualnost još uvek tretira kao devijantno i izopačeno ponašanje. Kao posledica toga, prisutni su jako negativni stavovi srednjoškolaraca prema LGBT populaciji, dok su izraženi homofobija i netolerancija prema homoseksualnim vezama.

Prema rezultatima projekta „Srbija, zona Nenasilja“, učenici u velikom procentu (23,1%) izjavljuju da je maltretiranje homoseksualaca u njihovoj školi najzastupljenije, a zatim slede ostale marginalizovane grupe, kao što su pripadnici etničkih manjina, deca sa invaliditetom, itd.

Školsko okruženje, pored porodice, najdirektnije utiče na kreiranje stavova i modela ponašanja mladih ljudi. Nepostojanje adekvatnih informacija

28 <http://www.labris.org.rs/saopstenja/5017-profesor-pocinio-akt-diskriminacije-izjavivsi-da-je-homoseksualnost-bolest-poput-cira-na-zeludcu>

29 Ne postoje zakoni koji definišu pravo na sklapanje registrovane istopolne građanske zajednice, pravo na nasleđivanje imovine partnera, zdravstveno osiguranje na osnovu partnera i usvajanja dece između istopolnih partnera.

30 Centar za slobodne izbore i demokratiju (CeSID) je 2008. godine napisao Izveštaj o istraživanju javnog mnjenja o LGBT populaciji „Predrasude na videlo – homofobija u Srbiji“.

31 Svetska zdravstvena organizacija je još 17. maja 1990. godine homoseksualnost skinula sa liste bolesti, a Srpsko lekarsko društvo je to učinilo 2008. godine.

dovodi do kreiranja pogrešne slike i percepcije o bilo kojoj osetljivoj grupi i manjinskoj populaciji. Ukoliko stvari prepustimo slučaju posledice po društvo će biti nesagledive u kontekstu poštovanja ljudskih prava i dovešće pod znak pitanja same postulate ljudskih sloboda i integriteta pojedinca kao nukleusa društva.

Zato su pominjanje ili nepominjanje seksualnih manjina i položaj LGBT populacije u obrazovnom sistemu, te odnos nastavnika prema ovoj populaciji, od ključnog značaja za primenu načela jednakosti i ravnopravnosti na kome počiva antidiskriminaciono zakonodavstvo.

Rešenje problema

Rešenje problema diskriminatornih sadržaja u obrazovanju vidimo u izmenama, poboljšanju i unapređenju udžbenika na način da se samim sadržajem poštuju i promovišu ljudska prava, pravo na različitost i da se učenici senzibilizuju na pitanja osetljivih grupa. Adekvatnom terminologijom i senzibilizacijom nastavnih sredstava uz nepristrasnu i analitički vođenu edukaciju, kao i uvođenjem posebnih nastavnih modula bi se uticalo na jačanje svesti i nivo tolerancije prema različitostima i svim društveno osetljivim slojevima i grupama. **Udžbenik mora da bude predmet stalnog preispitivanja** brojnih državnih, nevladinih i naučnih institucija čiji su interes unapređenje obrazovanja i reforma školskih sistema. Poboljšanja u sadržaju udžbenika i njihovo usklađivanje sa reformskim ciljevima su konkretni pokazatelji političke volje i institucionalnih kapaciteta za njihovo sprovođenje.

Kako bi se ovo uspešno ostvarilo, naše rešenje predviđa i **uvođenje ŽIGA garancije kvaliteta za poštovanje i promociju ljudskih prava**³² kao dodatnog mehanizma kojim bi se potvrdilo da udžbenici ispunjavaju ovaj standard. Žig garancije kvaliteta bi se odobravao za udžbenike koji ispunjavaju unapred određene kriterijume od strane radnog tela sačinjenog od predstavnika institucija i organizacija civilnog društva. Uključivanjem civilnog društva bi se obezbedilo nadgledanje (monitoring) rada institucija koje su zadužene za kvalitet udžbenika.

32 Autori ove politike su sačinili poseban dokument koji bliže opisuje svrhu, namenu i mogućnosti za primenu Žiga garancije kvaliteta za udžbenike koji ovde neće biti prikazan.

Koraci u implementaciji

Deca u školi provode polovinu svog dana i škola je mesto gde se ostvaruje intezivna interakcija sa drugim učenicima i nastavnicima, te zato predstavlja idealno mesto za sprovođenje različitih programa. Programi treba da obuhvate sve ključne učesnike i elemente u prevenciji nasilja i diskriminacije, od adekvatne interakcije između vršnjaka, roditelja, do šire društvene zajednice, kao što su državni organi i ustanove, mediji i drugi društveni akteri. Neophodno je ostvarivanje neposrednog kontakta sa grupama o kojima postoje predrasude da bi se unapredilo razumevanje istih i ostvarila empatija za njih, što će dalje dovesti do željene promene stavova. Obrazovni programi u kojima deca ostvaruju neposredne kontakte sa pripadnicima manjinskih grupa prema kojima se danas gaje predrasude, pomoći će im da prihvate svoju i tuđu različitost.³³ Potrebno je da se stvori školska klima u kojoj su sva deca ravnopravna bez obzira na njihova lična svojstva.

Preporučene promene u nastavnom sadržaju:

- U nastavnim predmetima koji se bave društvenim pitanjima, kao što je na primer građansko vaspitanje, treba uvesti i sadržaje koji govore o **ljudskim pravima**.
- Nastavni predmeti koji se bave antropološkim, sociološkim i psihološkim pitanjima o čovekovoj prirodi i razvoju trebaju da sadrže adekvatne i nepristrasne informacije o **ljudskoj različitosti** (fizičkoj, nacionalnoj, verskoj, seksualnoj i drugim).
- Potrebno je **govoriti otvoreno o nasilju i diskriminaciji i osuđivati**

33 Zakon o zabrani diskriminacije u čl. 2. navodi da „izraz „diskriminacija“ i „diskriminatorno postupanje“ označava svako neopravdano pravljenje razlike ili nejednako postupanje, odnosno propuštanje (isključivanje, ograničavanje ili davanje prvenstva), u odnosu na lica ili grupe kao i na članove njihovih porodica, ili njima bliska lica, na otvoren ili prikriven način, a koji se zasniva na rasi, boji kože, precima, državljanstvu, nacionalnoj pripadnosti ili etničkom poreklu, jeziku, verskim ili političkim ubeđenjima, polu, rodnom identitetu, seksualnoj orijentaciji, imovnom stanju, rođenju, genetskim osobenostima, zdravstvenom stanju, invaliditetu, bračnom i porodičnom statusu, osuđivanosti, starosnom dobu, izgledu, članstvu u političkim, sindikalnim i drugim organizacijama i drugim stvarnim, odnosno pretpostavljenim ličnim svojstvima“.

- primere** gde se ono javlja, kao i sistematski i redovno organizovati radionice na teme prevazilaženja stereotipa i predrasuda.
- Potrebno je **izbaciti tekstove koji sadrže neproverene i netačne informacije i diskriminatorski** se odnose (direktno ili prikriveno - rečima, ilustracijama ili primerima) prema različitim ljudskim grupama i zajednicama (rasnim, nacionalnim, etničkim, kulturnim, verskim, socijalnim, seksualnim, rodnim i drugim grupama).
 - Treba uključiti **sadržaje koji afirmišu različitost i povećavaju vidljivost osetljivih grupa** i tretiraju ih ravnopravno, te sprečiti iznošenje otvorenih ili prikrivenih stereotipa ili predrasuda, ignorisanja, izostavljanja određene društvene grupe tamo gde bi ona morala da se pomene u određenom kontekstu i sl.

”U našim udžbenicima nema invalidnih osoba. Nema porodice koje nisu mama – tata – dvoje dece, nema dece s krivim zubima i nogama, klempavim ušima i naočarima. Nema različitosti, a kamoli pouke o tome kako je različitost normalna, lepa, poželjna i plodna. Različitost koju je nemoguće zaobići, onu između muškaraca i žena, autori udžbenika smeštaju negde u kontekst XIX veka. Koristeći tek prebrojavanje pojavljivanja muškaraca i žena te uloge u kojima se pojavljuju, pokazalo je da se žene pretežno pojavljuju kao pratilje muškaraca. Najčešće su pasivne, a u opisima je važna njihova fizička lepota.”³⁴

Održiva i trajna promena, tj. rešenje ovog problema, leži u urgentnoj primeni mera tri strateška cilja koja istovremeno utiču na tri međusobno povezana segmenta društva.

Strateški cilj 1: Povećanje nivoa svesti društva o potrebi promovisanja i poštovanja ljudskih prava.

Nepoznavanjem definicije i vrsta ljudskih prava, društvo zanemaruje bitne vrednosti i teško stečene slobode. Javnom kampanjom promovisanja ljudskih prava utiče se pozitivno na poštovanje istih, a povećanje zastupljenosti sadržaja na ovu temu pratiće i senzibilizacija medija. Neke od aktivnosti za realizaciju ovog strateškog cilja su kampanje javnog zagovaranja, okrugli stolovi, predavanja, debate, uspostavljanje mreže podrške i partnera, javne

34 Izdavač: Centar za rodne alternative; Rodna senzitivnost kao kriterijum kvaliteta osnovno-školskih udžbenika, Milesa Milinković

promocije (ulične akcije, performansi, peticije, itd.), uspostavljanje interakcije kroz društvene mreže, jaka medijska kampanja (i elektronskih i štampanih medija).

Strateški cilj 2: Kreiranje sigurnog i tolerantnog školskog okruženja za manjinske grupe.

Školsko okruženje, pored porodice najdirektnije utiče na kreiranje stavova i modela ponašanja mladih ljudi. Treba povećati nivo zastupljenosti tematike osetljivih i manjinskih grupa utemeljene na činjenicama i savremenim metodama u obrazovnom sistemu, kao i nivo znanja i senzibilisanosti nastavnog kadra o ljudskim pravima, ravnopravnosti, seksualnom i rodnom identitetu i sl.

Aktivnosti potrebne za realizaciju ovog strateškog cilja:

1. Osmišljavanje i uključivanje proširenog sadržaja o ljudskim i manjinskim pravima u nastavnim planovima i programima na svim nivoima obrazovanja.
2. Obavezna edukacija nastavnog kadra u pogledu osetljivih i manjinskih grupa i njihovih prava.
3. **Uspostavljanje Žiga garancije kvaliteta i razvijanje instrumenata za njegovo sprovođenje.**
4. Monitoring materijala i tehnika koji se koriste u nastavi.
5. Kreiranje i distribucija propagandno-edukativnog materijala namenjenog nastavnom osoblju.

Strateški cilj 3: Povećan stepen razumevanja, tolerancije i poverenja po pitanju ljudskih prava među mladima u obrazovnom sistemu.

Potrebno je iskoristiti potencijal obrazovnog sistema u cilju oblikovanja društva sa snažnim građanskim vrednostima zasnovanim na poštovanju ljudskih prava, miru, toleranciji, solidarnosti, slobodi, društvu znanja, vladavini prava, pravdi i jednakim mogućnostima.

Aktivnosti potrebne za realizaciju ovog strateškog cilja:

1. Organizovanje neformalnih programa edukacije mladih na temu ljudskih prava, rodne ravnopravnosti, seksualnog identiteta, reproduktivnog zdravlja, prava i vidljivosti manjina i osetljivih grupa.
2. Monitoring korišćenih programa neformalne edukacije.
3. Kreiranje i distribucija propagandno-edukativnog materijala namenjenog učenicima i studentima.

Nosioci odgovornosti:

Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja; Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, državnu upravu i lokalnu samoupravu; Pokrajinski sekretarijat za obrazovanje, upravu i nacionalne zajednice; pokrajinski Sekretarijat za rad, zapošljavanje i ravnopravnost polova.

Nosioci inicijative:

Liga socijaldemokrata Vojvodine

Partneri:

Kancelarija Poverenice za zaštitu ravnopravnosti, Zavod za ravnopravnost polova Vojvodine, Zavod za unapređenje obrazovanja i vaspitanja, medijski servisi, organizacije civilnog društva.

Implementacija i evaluacija:

Od jedne do tri godine. Od ustanovljenja Žiga do potpunog izbacivanja diskriminatornog sadržaja iz udžbenika.

Autori: Tijana Eter i Mišo Živanov

Liga Socijaldemokrata Vojvodine

Osvrt na proces izrade politike učesnika i učesnice iz LSV-a

„*Kreiranje politika zasnovanih na činjenicama i dokazima*“ u organizaciji fondacije TransConflict Serbia i Nacionalnog Demokratskog Instituta (NDI) je od početka pokazao da je jedinstven po sâmom načinu organizacije, ali i po sastavu učesnika. U programu su učestvovali predstavnici podmladaka svih parlamentarnih stranaka, što je izuzetan napredak u odnosu na projekte slične forme drugih organizacija ili fondacija koje se bave edukacijom političkih subjekata, jer se takvi projekti uglavnom organizuju u skladu sa određenom političkom ideologijom.

Sama tema i način organizacije su na jednom mestu okupili predstavnike najrazličitijih ideologija i pružili šansu da se sukobe različite ideje i mišljenja, ali pre svega da se na nov način pristupi formulisanju politika i rešavanju konkretnih problema. Zanimljivo je, i u isto vreme izvrsno, što je ovaj projekat osmišljen tako da svi predstavnici podmladaka daju sugestije

ili pohvale u svakom koraku izrade politike, pri čemu su komentari bili konstruktivni i pomogli svakoj partijskoj grupi u daljem napredavanju i obogaćivanju sažetka.

U zavisnosti od afiniteta učesnika i političkih programa stranaka koje predstavljaju, mi smo odabrali politiku u skladu sa programskim načelima Lige socijaldemokrata Vojvodine kao i temu koja je bliska nama kao aktivnim učesnicima u političkom životu naše Omladine. Pre svega, velika podrška unutar stranke i međusobni odnos koji imamo prema temi uticao na nas i obavezao da se posvetimo rešavanju ovog problema.

Bili smo svesni da će naša tema na određen način u početku biti jedna od najteže prihvaćenih politika od strane ostalih učesnika, ali smo bili sigurni da će i pored toga, uvereni u naše iskrene namere, uz istrajnost i jaku želju za promenom, i ostali učesnici tokom seminara podržati naše rešenje.

Politika je bila utoliko interesantnija jer nije bila jednostavna za prezentaciju. U početku smo bili usko vezani samo za jedan deo problema u okviru politike. Prolazeći kroz module programa u trajanju od 4 meseca, uz pomoć trenerica Aleksandre Vladislavljević i Sanje Nikolin, smo uspeli da uđemo u srž problema, sagledamo stvari iz različitih perspektiva i naučili da pre svega postavljamo prava pitanja i poentiramo na pravi način. U potpunosti su bile predane rešavanju problema i svakom timu su posvećivale punu pažnju kako bi na najbolji mogući način došli do zaključka i srži problema.

Najveći problem koji smo imali, pored toga što živimo izvan Beograda i uz to smo iz različitih gradova, je bila komunikacija sa republičkim organima. Sama činjenica da postoji izuzetna nezainteresovanost i nevoljnost institucija za dijalog je alarmantna. Očigledno je da ne postoji odgovornost i volja sistema koji je spor i nefleksibilan da učestvuje u rešavanju konkretnih problema. Kako ne postoji jasan uvid u rad i funkcionisanje nadležnih i odgovornih službi, bilo je izuzetno teško doći do informacija i proniknuti u način funkcionisanja institucija.

Komunikacija sa predstavnicima Nacionalnog prosvetnog saveta je bila najkritičnija. Pored svih napora, upućenih poziva, elektronske pošte i pisa-

ma dobili smo jedino odgovor od člana komisije, g-dina Vojislava Avramovića, u kojem je obrazložio da nije nadležan da daje izjave.

Jedini mogući kontakt sa predsednicom Nacionalnog prosvetnog saveta koji smo uspeli da ostvarimo je bio tokom jula meseca na okruglom stolu “Kvalitet udžbenika između struke i tržišta”, organizovanom u klubu Privredne komore Srbije uz kotizaciju od 140€ za svakog učesnika. Smatrali smo da informacije od javnog značaja ne bi trebale da se naplaćuju.

Mnogo više korisnih informacija i pomoći smo dobijali iz civilnog sektora, tačnije od pripadnika organizacija koji se bave ljudskim pravima Gayten, Labris, Izadi (posebno zahvaljujemo Adorjanu Kuruczu), GSA i Queeria, premda smo stekli utisak da ni same organizacije koje se bave ljudskim pravima nemaju koordiniran nastup, zajedničku platformu i jasnu politiku u delovanju i krajnjem rezultatu svojeg angažmana.

Takođe, izuzetnu pomoć smo imali od Pokrajinskog zavoda za rodnu ravnopravnost, i magistarke Dragane Todorović, kao predstavnice Zavoda, koja je uz svu nesebičnu pomoć i podršku umnogome pomogla i podelila niz informacija koje su bile od značaja za dalje kreiranje politike zasnovane na činjenicama.

Nepoštovanje ljudskih prava i diskriminacija u obrazovnom sistemu Srbije je, nažalost, izuzetno široka tema. Svakim danom, otkrivamo nove informacije i svedoci smo novih primera nepoštovanja prava koja svaki čovek treba da ima zagarantovana pri rođenju. Mi ćemo i u narednom periodu sa istim entuzijazmom, zalaganjem, trudom i istrajnošću nastaviti kreiranje i dalji razvitak naše politike sa različitih aspekata uz sagledavanje svih potencijalnih prepreka, kako bismo dobili najbolji mogući predlog politike.

Tijana Eter i Mišo Živanović

Human Rights Violation and Discrimination in Education System, League of Social-Democrats of Vojvodina (LSV)

This proposal focuses on the problem of discrimination and the violation of human rights in the education system, the challenges of which require immediate intervention and concrete steps. Having conducted comprehensive research and analysis of textbooks used in primary and secondary education, it was concluded that they abound with discriminatory content, which is subsequently reflected in social interaction in schools and other educational institutions. Discrimination is mostly based on gender, race, religion, physical disability and sexual orientation, which results in various forms of discrimination, widespread prejudice and violence. One of key problems is that some of the competent governmental bodies – namely the Ministry of Education, as the final authority tasked with inspecting the content of textbooks – fails to fulfil its mandate in a professional manner. As a solution to this problem, this proposal advocates changing the textbooks' content on the basis of certain standards, whilst emphasising the need for the establishment of a special commission that would define standards and control this process. It is also necessary to introduce a seal of quality, as a guarantee that given textbooks do not contain discriminatory content.

Key words: discrimination in schools, violence, textbooks, seal of quality

Smanjenje broja mladih zaposlenih na crno

Predlog ove javne politike ima za cilj da doprinese promeni svesti i afirmaciji legalnog rada kroz promotivne i stimulatívne instrumente javne politike i da na taj način pozitivno utiĉe na smanjenje broja mladih zaposlenih na crno. "Radu na crno" u Srbiji su najviše podložni mladi ljudi, jer su problemi sa kojima se suoĉavaju brojni i složeni: visoka stopa nezaposlenosti, socijalna neizvesnost, nepotizam, itd. Za znaĉajan broj mladih ljudi, to znaĉi da nisu u mogućnosti da otpoĉnu samostalan i aktivan život. Kao posledica toga, mladi koji su zaposleni na crno ne mogu da ostvare pravo na zdravstveno, penziono i socijalno osiguranje, nemaju pravnu zaštitu, ne mogu da dobiju kredite, i uopšte, u teškom su položaju na tržištu rada. Ukratko, radeći na crno, mladi ne mogu da ostvare zadovoljavajući kvalitet života.

Analiza postojećeg stanja

Pod „radom na crno“ podrazumeva se svaki vid radnog odnosa koji je zasnovan i odvija se suprotno zakonu i kolektivnim ugovorima, te kao takav nije vidljiv, odnosno nije registrovan od strane nadležnih institucija. Pritom je potrebno posebno naglasiti da u pitanju nije samo formalno kršenje zakona, već i nepoštovanja osnovnih ljudskih prava.

Procene Privredne komore Srbije³⁵ i procene inicijative "Crno na belo"³⁶ koja je sprovela analizu sa nekolicinom nevladinih organizacija se podudaraju i govore da danas na crno radi više od pola miliona građana Srbije.³⁷ To znaĉi da isti taj broj građana radi bez zdravstvenog, penzionog i bez osiguranja u sluĉaju nezaposlenosti. Pod takvim okolnostima, oni nemaju pravo na plaćeno bolovanje, besplatno leĉenje u sluĉaju povrede na radu ili profesionalnog oboljenja, niti pravo na penziju.

Državni budžet godišnje gubi ogromne sume novca usled neplaćenih poreza i doprinosa. Rezultati istraživanja koje je u okviru „Projekta za bolje

35 Za više informacija pogledati: <http://www.pks.rs>

36 Za više informacija pogledati: <http://www.cronabelo.com/>

37 Za više informacija pogledati: <http://www.rtv5.rs/drustvo/drustvo/3138/pola-miliona-ljudi-u-srbiji-radi-na-crno-procenjuju-nvo-video.html>

uslove poslovanja u Srbiji³⁸ sproveo USAID ukazuju da među nezaposlenima u Srbiji, određen broj građana pronalazi izvor prihoda za osnovne životne potrebe i u radu na crno.

Veliki broj ljudi koji rade na crno čine mladi do 28 godina. Zbog želje za osamostaljivanjem i aktivnim životom mladi prihvataju sve uslove kako bi došli do „svog dinara“. Mladi se na tržištu rada suočavaju sa teškim problemima. Stopa nezaposlenosti je veoma visoka, dok su rad na crno, siva ekonomija, diskriminacija i ostale negativne pojave postale uobičajene u našem društvu. Probni rad je šansa koja većinu mladih obraduje. Međutim, poslodavci u Srbiji ovu mogućnost u velikoj meri zloupotrebljavaju, o čemu svedoče nimalo ohrabrujući podaci sa terena koji pokazuju da poslodavci koriste ovu mogućnost pretvarajući ga u rad na crno.

U Zakonu o radu jasno je definisano da *probni rad može da traje najduže šest meseci (čl 36. st 2)*. Umesto da kasnije dobiju priliku za zaposlenje, probni rad se uglavnom završava otkazom, što omogućava poslodavcima da svakih 6 meseci menjaju radnike i na taj način izbegavaju plaćanje poreza i doprinosa za zaposlena lica. Postoje i slučajevi da zaposlenim licima po završetku probnog rada ne bude isplaćena naknada za taj rad, već samo deo naknade ili sa velikim zakašnjenjem. Takođe, prilikom primanja na probni rad, poslodavci mladima često postavljaju uslove da njihova plata mora biti niža od plate koju bi primali ukoliko budu primljeni u radni odnos. Međutim, moramo uzeti u obzir da to nije samo greška poslodavaca, jer nijedan oblik rada na crno ne bi mogao postojati bez direktne saglasnosti radnika.

Rad na crno je najviše zastupljen u trgovini, ugostiteljstvu, građevinarstvu, industrijskim, zanatskim i proizvodnim pogonima malih i srednjih preduzeća. Glavni uzroci rada na crno se ogledaju u visokoj stopi nezaposlenosti, visokom poreskom opterećenju koje otežava legalno poslovanje, želji za većom zaradom, nesprovođenju zakona i nesankcionisanju prestupnika, tačnije, kupovinom socijalnog mira od strane države.

Korupcija predstavlja dodatni segment koji utiče na rešavanje problema rada na crno, jer je prvenstveno vezana za lokalni nivo, odnosno, prisutna je u samim inspekcijским službama.

38 Za više informacija pogledati: <http://www.bep.rs/>

Politička volja do sada nije bila na strani zaposlenih, jer država nije uspostavila kvalitetne instrumente koji bi doveli do rešavanja bitnih pitanja za mlade koji tek počinju da rade. Zakonska regulativa je nepotpuna i primena postojećih zakona je neadekvatna da bi se zaista suzbio rad na crno. Prema nezvaničnim podacima, između 25 i 30 procenata mladih do 28 godina radi na crno što predstavlja jasan pokazatelj trenutnog stanja u društvu i nebrige države za rešavanje ključnih društvenih pitanja.

Uzroci koji dovode do rada na crno su kompleksni. Pre svega, ne postoji jasan plan i želja za rešavanjem ovog problema. Država je zbog socijalnog mira gurala po strani ovaj problem i time pokazala da nije spremna da se suoči sa jednim od najvećih problema ovog društva. Ukupna društvena situacija dovela je do toga da poslodavci, kao i sami zaposleni, ne pridaju veliki značaj ovom problemu. Poslodavcima odgovara ovakav vid zapošljavanja zbog teške ekonomske situacije i visokih državnih nameta. Mnoga preduzeća, pre svega mala i srednja, nisu u stanju da ispune osnovne nameće države, koji iz godine u godinu postaju sve veći. Ozbiljan teret predstavljaju enormne stope poreza i doprinosa koji poslodavci moraju da izdvoje za legalno zapošljavanje radnika.

Po Zakonu o doprinosima za obavezno socijalno osiguranje, plaćanje doprinosa snosi i poslodavac i zaposleni, što ukupno može da bude i preko 60% više od neto plate koju prima zaposleni.³⁹ Ilustracije radi, za platu od 50.000 dinara, treba izdvojiti još oko 30.000 dinara za doprinose što je jako visoka stopa. Druga strana ovog problema su sami radnici, koji zbog niske plate ne žele da ih poslodavac prijavi ukoliko postoji mogućnost da taj novac dobiju „na ruke“.

Inspekcijski rad, kao što se do sada pokazalo u praksi, nije organizovan tako da bi efikasno obezbedio poštovanje propisa. Poreska uprava je dužna da kontroliše obračun i plaćanje doprinosa po osnovu rada. Međutim, ti organi su po ovom pitanju bili potpuno pasivni i sada postoji ogroman broj slučajeva u kojima doprinosi radnicima nisu plaćani, dok su preduzeća u međuvremenu prestala da postoje. Instrumenti za rešavanje ovog problema postoje „na papiru“, ali u realnom životu se stvari ne rešavaju tako lako.

39 Za više informacija pogledati: <http://www.pio.rs/lat/kako-do-osiguranja.html?showall=&start=1>

Pre svega, važnu ulogu u rešavanju ovog problema imaju sudovi i nadležne službe koji su se pokazale nedovoljno efikasnim.

Takođe, činjenice govore da u Srbiji zaposleni nisu u dovoljnoj meri upoznati sa pravima koja im pripadaju na osnovu Zakona o radu i Zakona o bezbednosti i zdravlju na radu, kao ni efikasnim mehanizmima za ostvarivanje i zaštitu ovih prava. Kao rezultat toga, ali i zbog straha od gubitka posla, zaposleni nisu dovoljno motivisani da u javnosti govore o problemima sa kojima se suočavaju na radnom mestu.

Predlog konkretnih rešenja

Predlažemo sledeće mere koje bi trebalo da doprinesu rešavanju problema rada na crno:

1. Veća inspeksijska kontrola – sprovođenje pojačane aktivnosti inspeksijskih službi u oblasti suzbijanja rada na crno; izrada Akcionog plana suzbijanja rada na crno u koji bi bile uključene sve relevantne institucije, uključujući i Poresku upravu; sprovođenje svakodnevnih tajnih kontrola kako bi se izbegla mogućnost da poslodavci koji rade suprotno zakonima budu unapred pripremljeni za eventualnu kontrolu.

2. Unapređenje poreskog sistema u vezi sa radom – potrebno je kreirati inspirativan poreski sistem koji će podsticati poslodavce da prijavljuju svoje radnike. Smanjenje doprinosa je jedno od mogućih rešenja. Obračunavanje konkretnih stopa zahteva analizu celokupnog poreskog sistema i promišljanje poreske reforme, gde je porez na doprinos tek jedan od segmenata.

3. Pooštavanje sankcija u slučaju otkrivanja rada na crno – pooštavanje novčanih kazni u slučaju nepoštovanja Zakona o radu (čl. 273) sa sadašnjih od 800.000 do 1.000.000 dinara na novčanu kaznu od 1.500.000 do 2.000.000 dinara.

4. Otvaranje sektora u okviru kancelarija za mlade za pomoć pri zaposlenju i u informisanju mladih o pravima iz oblasti rada – pružanje tačnih i blagovremenih informacija o pravima mladih pri stupanju u radni odnos; savetovanje i usmeravanje pri korišćenju svojih prava; seminari za

podizanje svesti o značaju iskorenjavanja rada na crno, o štetnim posledicama koje se javljaju kao posledica pristajanja na ovakav vid rada.

5. Organizovanje kampanje o štetnosti rada na crno i posledicama po društvo, kao i promovisanje koristi od prijavljivanja radnika i legalnog rada – podizanje nivoa svesti mladih koji tek stupaju u radni odnos, ili su na početku svog zaposlenja, kako bi im se skrenula pažnja na štetnosti „rada na crno“; skretanje pažnje na to da se „radom na crno“ ne stiču prava sa socijalnu i zdravstvenu zaštitu, pravo na penziono osiguranje, itd.; pružanje potpunih informacija o institucijama ili organizacijama koje bi trebalo da pomognu mladima u ostvarivanju i zaštiti njihovih prava; medijska kampanja kojom bi se sugerisalo da je ispravno prijaviti poslodavca koji ne prijavljuje svoje radnike; skretanje pažnje da pri zapošljavanju ne potpisuju blanko sporazumne prekide radnog odnosa i da ne odgovaraju na pitanja poslodavca kojim sami poslodavci krše zakon (npr. pitanja o planiranju porodice); obezbeđivanje besplatnih pravnih savetovališta da bi se mladi, ali i ostali građani, pre stupanja u rad informisali o svojim pravima; informisanje o značaju ugovora o radu i nemogućnosti da se naplate potraživanja ukoliko ugovor o radu nije potpisan (npr. i u slučaju povrede na radu); skretanje pažnje poslodavcima da neprijavlivanjem zaposlenih krše Zakon o radu i da time ugrožavaju državni budžet; stavljanje u prvi plan kazne koje mogu biti izrečene u slučaju zapošljavanja radnika na crno.

Prednosti prelaska u legalan rad

Za društvo - povećava se sigurnost građana i njihovo poverenje prema institucijama; mladima se omogućava da planiraju samostalan i aktivni život, kako kroz napredovanje u poslu tako i kroz planiranje porodice; smanjuje se broj mladih koji napuštaju Republiku Srbiju u potrazi za pristojnim poslovom i životom; povećava se sigurnost mladih kako kroz socijalnu i zdravstvenu zaštitu, tako i kroz poverenje u penzioni fond.

Za državu - smanjenjem broja mladih zaposlenih u sivoj zoni povećava se kontrola države u privrednom sektoru; mogućnost države da pomogne privrednim subjektima kroz savetovališta kao i kroz subvencije; smanjenjem poreza i doprinosa za zaposlene, uz prelazak visokog broja radnika „na crno“ u legalne tokove, država povećava budžetski prihod; sprovođenjem

rešenja o smanjenju rada na crno država dobija na snazi svojih institucija i time može blagovremeno da utiče na društvene promene u ovoj oblasti koja pogađa sve veći broj mladih ljudi; obezbeđivanje socijalnog mira u državi; povećanje nataliteta.

Autori: Aleksandar Jovičić, Radoslav Marjanović i Nemanja Joksimović
Srpska napredna stranka

Curbing the Numbers of Illegally Employed Young People, Serbian Progressive Party (SNS)

Illegal work, particularly widespread amongst young people, has been recognised as one of the key obstacles to professional development and the independence of youth; thereby hindering long-term economic development. Many young people are employed without contracts or legally required documents which regulate their status. Employers are struggling to pay very cumbersome taxes; whilst employees, desperate to secure any job, are pressed to accept to work under any conditions, sometime illegally. As a consequence, they are not entitled to social and health protection, nor ultimately to a pension. In addition, young people are insufficiently informed about their employment rights, whilst corruption remains deeply-rooted in institutions responsible for inspecting employment conditions. The main objective of this policy proposal is to reduce and ultimately eradicate illegal work in Serbia through awareness-raising campaigns designed to effect changes of attitudes; both of future employees, as well as employers. One of the measures proposed is to strengthen controlling systems by introducing frequent and unannounced check-ups of employers. Also, it is necessary to offer incentives which would provide financial assistance to both employers and employees.

Key words: youth unemployment, black market, labour rights

Neprikosновенost privatne svojine u Srbiji

Uvod

Neprikosновенost privatne svojine spada među osnovna ljudska prava, koja su garantovana domaćim i međunarodnim propisima. Neprikosновенost privatne svojine garantovana je Ustavom Republike Srbije, kao i međunarodnom Konvencijom o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda. Na žalost, Zakon o vraćanju oduzete imovine i obeštećenju (dalje u tekstu, Zakon), kao osnov za sprovođenje postupka restitucije, ne garantuje ispravljanje dugogodišnje nepravde i zatvaranje složenih društvenih pitanja iz prošlosti. Zakon treba da predstavlja „pruženu ruku“, a ne da simboliše „prst u oko“ i da tako, umesto da pomiri dve strane, stvara nove netrpeljivosti.

Posle političkih promena koje su nastupile 2000. godine, trebalo je da dođe i do napuštanja ideologije koja je vladala u vreme oduzimanja imovine, kao i do prestanka kršenja niza ljudskih prava.

Kada je 2006. godine donet Zakon o rehabilitaciji, temelji prethodnog režima su uzdrmani. Naime, primenom Zakona o rehabilitaciji van snage se stavljaju mnoge presude donete posle Drugog svetskog rata, odnosno, u potpunosti se poništava njihovo dejstvo kao da nikada nisu donete. Zakon o vraćanju oduzete imovine i obeštećenju je u vezi sa Zakonom o rehabilitaciji. Naime, u skladu sa Zakonom o rehabilitaciji, van snage su stavljene neke od presuda na osnovu kojih je oduzimana imovina, te je time prestao da postoji osnov za zadržavanje te imovine u vlasništvu države. Sa druge strane, kako u to vreme još uvek nije postojao zakon po kome bi se sprovodio postupak vraćanja imovine, nastao je jaz u periodu od 2006. godine, kada je donet Zakon o rehabilitaciji, do 2012. godine, kada je donet Zakon o vraćanju oduzete imovine i obeštećenju, na osnovu kojeg se oduzeta imovina, bez ikakvog pravnog osnova, nalazi u državnom vlasništvu.

Sve navedeno rezultira time da se određena privatna svojina i danas nalazi u državnom vlasništvu bez ikakvog osnova. Oduzeta je po presudi koja je na osnovu Zakona o rehabilitaciji stavljena van snage, a nije vraćena jer je Zakon o povraćaju oduzete imovine i obeštećenju donet tek pet godina kasnije, 2011. godine, ali se još uvek ne primenjuje u punom obimu.

Pravni okvir

Suštinski, pitanje restitucije je pitanje poštovanja osnovnih ljudskih prava. I čl. 58 Ustava predviđa neprikosnovenost privatne svojine. Poštovanjem tuđe privatne svojine štitimo i svoje pravo na istu, i ne dozvoljavamo da se ponovi ono što se dogodilo u prošlosti. Jednakost i ravnopravnost građana pred zakonom, kao i pravna sigurnost, spadaju među najveće vrednosti demokratskih društava, koje svakom pojedincu garantuju da će pod svakom vlašću, u republici, monarhiji, federaciji, konfederaciji ili bilo kom drugom državnom uređenju, moći da u potpunosti uživa stečena prava.

Kako je nacionalizacija vršena od strane „stare“ Jugoslavije, po njenom raspadu su države koje su bile u njenom sastavu u različitim periodima donosile zakone kojima se reguliše ova oblast. Slovenija, Makedonija i Crna Gora su, na primer, kao prioritet usvojile vraćanje imovine u naturalnom obliku.

Srbija je poslednja od zemalja bivše Jugoslavije donela Zakon o vraćanju oduzete imovine i obeštećenju, međutim, ona je propustila da usvoji dobru praksu drugih, ranije donetih zakona u zemljama bivše Jugoslavije. Na primer, Zakon o denacionalizaciji koji je usvojen u Sloveniji predviđa širok krug obveznika koji su dužni da starim vlasnicima vrate njihovu imovinu. Slovenačkim zakonom se na vraćanje obavezuju sva pravna lica, što je znatno povoljnije za stare vlasnike u odnosu na Zakon Republike Srbije koji ne predviđa čak ni vraćanje sve imovine koja je u državnom vlasništvu. Hrvatski Zakon obavezuje čak i fizička lica na vraćanje imovine, pod određenim ograničenjima, a starim vlasnicima daje pravo preče kupovine, dok i Zakon Crne Gore predviđa da su i pravna i fizička lica obavezna da vrate imovinu.

U Zakonu o vraćanju oduzete imovine i obeštećenju Republike Srbije se navodi da je vraćanje u naturalnom obliku osnovni oblik vraćanja. To jeste najbolje i najpravičnije rešenje, ali samo ukoliko ne bi postojao toliko broj izuzetaka od ovog pravila. Naime, čl. 18 navodi izuzetke od pravila da se nepokretnosti vraćaju u naturalnom obliku, međutim, ti izuzeci su tolikog obima da praktično obesmišljavaju pravilo o naturalnoj restituciji. Takvo

izuzimanje imovine koja je u vlasništvu države dovodi u sumnju spremnost države da ovaj problem reši na način da građani koji su oštećeni osete da je istorijska nepravda zaista ispravljena.

Član 18. Zakona o vraćanju oduzete imovine i obeštećenju

Ne vraća se pravo svojine na nepokretnostima koje na dan stupanja na snagu ovog Zakona imaju sledeću namenu, odnosno status:

- 1) nepokretnosti koje su po Ustavu i zakonu isključivo u javnoj svojini;*
- 2) službene zgrade i poslovne prostorije koje služe za obavljanje zakonom utvrđene nadležnosti državnih organa, organa autonomne pokrajine, organa jedinice lokalne samouprave i organa mesne samouprave;*
- 3) nepokretnosti koje služe za obavljanje delatnosti ustanova iz oblasti zdravstva, vaspitanja i obrazovanja, kulture i nauke ili drugih ustanova, kao javnih službi, osnovanih od strane nosilaca javne svojine, a čijim bi vraćanjem bio bitno ometen rad i funkcionisanje tih službi;*
- 4) nepokretnosti koje su neodvojivi sastavni deo mreža, objekata, uređaja ili drugih sredstava koja služe za obavljanje pretežne delatnosti javnih preduzeća, društava kapitala osnovanih od strane nosilaca javne svojine, kao i njihovih zavisnih društava, iz oblasti energetike, telekomunikacija, saobraćaja, vodoprivrede i komunalnih delatnosti;*
- 5) nepokretnosti čije bi vraćanje bitno narušilo ekonomsku, odnosno tehnološku održivost i funkcionalnost u obavljanju pretežne delatnosti subjekta privatizacije koji nije privatizovan, kao i subjekta koji se prodaje u postupku stečaja kao pravno lice a u čijoj se imovini nalaze;*
- 6) nepokretnosti koje su namenjene za reprezentativne potrebe Narodne skupštine, predsednika Republike i Vlade;*
- 7) nepokretnosti u vlasništvu Republike Srbije namenjene za smeštaj stranih diplomatsko-konzularnih predstavništava, vojnih i trgovinskih predstavništava i predstavnika pri diplomatsko-konzularnim predstavništvima;*
- 8) Dvorski kompleks na Dedinju, čiji se status uređuje posebnim zakonom, kao i druga nepokretna kulturna dobra od izuzetnog značaja u državnoj svojini;*
- 9) nepokretna imovina koja je prodana, odnosno stečena u postupku privatizacije kao imovina ili kapital subjekata privatizacije, u skladu sa zakonom kojim se uređuje privatizacija;*

10) nepokretnosti koje su prodane u postupku stečaja nad preduzećima u većinskoj društvenoj, odnosno državnoj svojini, kao i nepokretnosti koje predstavljaju imovinu stečajnih dužnika u većinskoj društvenoj, odnosno državnoj svojini koja su kao pravna lica prodani u postupku stečaja;
11) u drugim slučajevima utvrđenim ovim zakonom.

Ne vraćaju se podržavljena preduzeća.

Supstitucija, kao jedan od oblika vraćanja oduzete imovine, je predviđena Zakonom o povraćaju imovine crkvama i verskim zajednicama, koji je donet 2006. godine. Zakon o povraćaju imovine i obeštećenju kao kasnije doneti propis, mora biti u skladu sa ranije donetim Zakonom o povraćaju imovine i crkvama i verskim zajednicama. Napominjemo, ovaj način restitucije je primenjen i dao je pozitivne rezultate.

Velika mana postojećeg zakona je **nepostojanje supstitucije**, kao instrumenta koji bi služio kao zamena nepokretnosti. Postojanjem supstitucije u Zakonu kao mogućeg rešenja bi se omogućilo da, ukoliko nepokretnu imovinu koja se potražuje nije moguće vratiti naturalno, država istu zameni drugom nepokretnom imovinom u svom vlasništvu koja je istog ili približnog kvaliteta. Ovakvo rešenje ne samo da je pravičnije već je i zakonito i u skladu sa drugim važećim propisima, pa je samim tim i pravno moguće. Uz to, država bi time pokazala spremnost da ispravi nepravdu, a sprečio bi se i diskriminatoran odnos prema građanima koji potražuju vraćanje svoje imovine u odnosu na crkve i verske zajednice.

Takav odnos je ilustrativan kroz podatke koji pokazuju da je periodu od 2007. do 2010. godine, putem supstitucije ili u naturi, Srpskoj pravoslavnoj crkvi vraćeno 44,48% zemljišta, Rimokatoličkoj crkvi 11,81%, a ostalima tek 5,56%.

Problem

Najšire posmatrano, moglo bi se reći da je oduzimanje imovine prvenstveni problem, jer da do oduzimanja nije došlo, ne bi bilo potrebe za restitucijom. Međutim, u postupku restitucije i u našoj zakonodavnoj praksi su se pojavili dodatni problemi.

Osnov svih poteškoća oko sprovođenja postupka restitucije, donošenja zakona i njihovog sprovođenja, je odnos društva i nerazumevanje problema. Problem sa kojim se suočavaju stari vlasnici koji ne mogu da ostvare svoja legitimna prava, već se i danas osećaju izigrano i prevareno, često je mnogo veći nego što se na prvi pogled čini. Međutim, sve dok nepravde nanete svakom pojedincu ne budu ispravljene, ponavljanje sličnih nepravdi stoji kao otvorena mogućnost nekoj budućoj vlasti. Time bi svaka grupa mogla da se dovede u neravnopravan položaj u bilo kojoj situaciji, što niti jedno društvo, a pogotovo ono koje se smatra demokratskim, ne želi i treba da izbegava.

Problem restitucije je problem velikih razmera, bilo da se posmatra po broju pravâ koja povređuje, bilo po broju ljudi koji su uključeni. Republička direkcija za imovinu je izdala 110.400 potvrda pojedincima koji su do sada prijavili oduzetu imovinu, što znači da je preko 330.000 osoba neposredno zainteresovano za postupak restitucije.

Iako je Zakon o vraćanju oduzete imovine i obeštećenju donet, on se još uvek ne primenjuje u punom obimu, tako da je sadašnji trenutak najidealniji za njegove promene. Zakon je u primeni od marta 2012. godine, međutim Agencija za restituciju trenutno rešava samo predmete koji nisu sporni. Stoga je sadašnji trenutak izuzetno povoljan za uvođenje supstitucije, jer još nisu počele da se osećaju posledice diskriminacije građana u odnosu na verske zajednice. Obeštećenje u obveznicama će početi da se sprovodi tek od 2015. godine, međutim, kada se počne sa tom praksom, nejednakosti će postati vidljivije jer će građani dobijati obveznice za ono za šta su crkve i verske zajednice dobile imovinu u zamenu. Uzevši u obzir takvu situaciju, bilo bi najbolje sada promeniti ovaj deo Zakona, pre njegove pune implementacije 2015. godine, jer je ovo period kada bi bilo najlakše uraditi izmenu bez uzrokovanja većih komplikacija.

Izgovori vlasti da je nemoguće izvršiti restituciju na način na koji stari vlasnici očekuju, ili da je restitucija isuviše skupa, da će država bankrotirati, i tako dalje, naprosto ne stoje. Posle Drugog svetskog rata, bruto društveni proizvod u komunističkoj Jugoslaviji je bio veći nego u državi pre Drugog svetskog rata i to je faktor koji ovakav vid restitucije čini mogućim. U svim zemljama bivše Jugoslavije takva restitucija je i izvršena, a tek se u krajnjoj liniji pribegavalo obeštećenju.

Znači, država čiji je BDP pet puta veći od BDP-a države koja je nacionalizovana itekako može da valjano i potpuno izvrši postupak restitucije i kompenzacije, pogotovu što nije sva zemlja posle Drugog svetskog rata nacionalizovana. Potrebno je naglasiti da sada ne bi bila vraćena sva nacionalizovana imovina, jer je jedan njen deo već vraćen tokom devedestih.

Ako bi se država odrekla imovine koju koristi i ako bi svoju imovinu dala u zamenu za imovinu koja ne može biti vraćena u naturalnom obliku, time bi jasno pokazala spremnost da ovaj problem reši, ali i da stavi do znanja svima da je njihova privatna svojina apsolutno zaštićena, jer će, ukoliko zatreba, država i posle više decenija na najpravičniji način vratiti ono što je oduzeto. Sem toga, postojanje supstitucije bi sprečilo postojanje nejednakosti pred zakonom, kršenje ljudskih prava i sporove pred Međunarodnim sudom za ljudska prava.

Navešćemo primer Zorana Jovanovića iz Miloševca kao ilustraciju pogubnosti obeštećenja u vidu obveznica:

Zoran Jovanović iz sela Miloševac je na ime zajma za privredni preporod Srbije tokom 1990. godine uplatio 100.000 francuskih franaka i dobio obveznice koje su dospevale u periodu od 31.12.1994. do 30.12.1996. godine. Obveznice koje su dospele do 31.12.1996. godine je naplatio, a država je posle toga prestala da ih isplaćuje. Tužbu kojom je tražio isplatu dospelog, ali neizmirenog dela zajma je podneo krajem 2001. godine. Zakon koji je važio u vreme davanja zajma važio je i u vreme podnošenja tužbe. U toku trajanja postupka 2004. godine, donet je novi zakon koji reguliše ovo pitanje. Prvostepena presuda kojom se usvaja tužbeni zahtev doneta je 2008. godine. Presuda po žalbi Apelacionog suda iz 2011. godine, ukazuje da treba da se primenjuje zakon koji je donet kasnije, u toku postupka. Takav stav je bez ikakvog pravnog utemeljenja. Kršenjem zakona, građanin se potpuno obespravluje. Na kraju, bilans je da Zoran Jovanović nema deo novca koji je dao na zajam za privredni preporod, bio je deo sudskog postupka koji je trajao 10 godina, obavezan je da državi plati troškove spora, te i dalje ima obveznice. Međutim, problemi Zorana Jovanovića, građanina Republike Srbije, se tu ne završavaju. On je i jedan od naslednika starih vlasnika ciglane u Miloševcu i kao takav učestvuje u postupku restitucije. Zakonom je predviđeno da preduzeća potpadaju pod izuzetak od naturalne restitucije, a

nesrećni Zoran potražuje ciglanu koja je 1948.godine nacionalizovana njegovom ocu. Po slovu zakona, ciglana mu ne bi bila vraćena u svakom slučaju, mada je i 2003. godine privatizovana, što je manji problem od činjenice da mu se i za to ponovo nude državne obveznice. Koliko su te obveznice sigurne i čemu mogu da služe Zoran Jovanović najbolje zna.

Rešenje

Rešenje problema kojim se bavi ova politika leži u *promeni Zakona o vraćanju oduzete imovine i obeštećenju*. Međutim, to je tek privremeno rešenje. Suštinsko rešenje podrazumeva *postepeno menjanje svesti* ljudi o privatnoj svojini kao nečemu što nijedna država, niti bilo koja vlast ne sme povrediti, odnosno, nečemu što je garantovano ljudskim pravima.

Kao rešenje ovog problema predlažemo sledeće mere:

- ***Uvođenje supstitucije podnošenjem amandmana na član 4 Zakona o vraćanju oduzete imovine i obeštećenja***

Posle usvajanja amandmana, član 4 bi glasio: „*Imovina se vraća u naturalnom obliku ili se daje druga adekvatna imovina u zamenu, a tržišna novčana naknada se isplaćuje ako vraćanje u naturalnom obliku ili u vidu druge imovine nije moguće*“. Ovakvo zakonsko rešenje bi bilo u skladu sa postojećim propisima, jer je takvo rešenje već predviđeno u postojećim zakonima. Kada je u pitanju član 18, brisanjem nekoliko tačaka iz stava jedan i to tačaka 2, 3, 6 i 7, kao i stava 2 istog člana, smanjio bi se broj izuzetaka naturalne restitucije, a samim tim bi se povećao krug imovine koja može biti predmet naturalne restitucije. To je imovina koja se nalazi u vlasništvu države, a kada bi država pokazala spremnost da se odrekne prava na tuđu imovinu, koje je zadržala za sebe, pokazala bi istinsku želju za ispravljanjem nepravde.

- ***Građanska inicijativa***

Najefikasniji način za promenu Zakona o vraćanju oduzete imovine i obeštećenja jeste građanska inicijativa usmerena na promenu svesti građana o privatnoj svojini. Kako bi se izdejstvovala neophodne promene

Zakona o vraćanju oduzete imovine i obeštećenja, potrebno je prikupiti 30.000 potpisa. Međutim, da bi se prikupio taj broj potpisa, temu restitucije i prava na svojinu je potrebno približiti građanima održavanjem niza stranačkih akcija kao što su seminari, panel diskusije, savetovanja za zainteresovane za postupak restitucije, itd. Organizovanje predavanja na ovu temu bilo bi prilagođeno različitim društvenim grupama, dok je potrebno ostvariti saradnju sa drugim omladinama stranke i na zajedničkim seminarima o procesu restitucije približiti mladim ljudima bitnost ove teme. Po anketi koju smo sproveli, ali i kroz razgovor sa vršnjacima, shvatili smo da mladi ljudi predstavljaju segment našeg društva koji je najnezainteresovaniji za ovu temu.

- ***Saradnja sa nevladinim sektorom***

S obzirom da smo ovoj temi pristupili kao pitanju ljudskih prava, potrebno je uspostaviti saradnju sa nevladinim organizacijama koje se bave zaštitom ljudskih prava. Svakoj nevladinoj organizaciji bi trebalo samostalno pristupati, pozvati ih u stranku na predavanje o ovoj temi i potom im ponuditi saradnju.

Kao rezervna solucija, moguća je saradnja sa Zaštitnikom građana, jer on predstavlja organ koji može da predlaže zakone, kao i izmene zakona. Međutim, ovakvim zakonskim rešenjem se i dalje ne ispravlja nepravda, jer se njime ne osuđuje oduzimanje privatne svojine kao takvo.

Zakon o vraćanju oduzete imovine i obeštećenju sam po sebi nije garancija da se nešto slično više neće ponoviti, jer država još uvek nije pokazala dovoljno spremnosti da ukaže na pogubnost takvog ponašanja, niti se jasno ogradila od svih nedela koja su državni organi u ime države činili kroz istoriju. Odatle i takav odnos društva prema privatnoj svojini, odnosno prema vraćanju imovine koja je u prošlosti oduzeta pojedincima ili celim porodicama. Kada bi u današnje vreme neko bio osuđen zbog pripadnosti određenoj stranci, ili bi mu se oduzela imovina i uskratila građanska prava, takav čin bi jednoglasno bio osuđen kao nepravedan i kao kršenje ljudskih prava. Stoga je neophodno da shvatimo da bi tako nešto moralo biti zabranjeno zauvek, a ne samo u trenutku u kojem se dešava ovde i sada, već i da obuhvati prošlo vreme kada su se takve nepravde dešavale drugima.

Država je upravo kroz Zakon o vraćanju oduzete imovine i obeštećenja trebala da osudi ovakvo postupanje, jer njegov primarni cilj nije da se prethodno oduzeta imovina vrati, nakon čega bi to pitanje bilo prividno zatvoreno, već upravo da pruži osećaj sigurnosti i poverenja u državu svima onima koji su to poverenje izgubili.

Autorke: Jelena Blagojević i Nevena Radosavljević
Srpski pokret obnove

Osvrt na proces izrade politike učesnica iz SPO-a

Kada smo se na samom početku trening programa odlučile za ovu temu, bile smo svesne njene složenosti, ali i da nemamo jasnu ideju gde bi nas rad na tu temu mogao odvesti. Izbor teme je ipak bio u skladu sa našim interesovanjima i prioritetima, te smo se odlučile za nju bez obzira na kompleksnost.

Tokom procesa razrade ideje dosta pomoći smo dobile od trenerica, prvenstveno u definisanju i svođenju prvobitno široko postavljene teme koja je obuhvatala celokupnu restituciju, na konkretniju temu „Neprikosnovenost privatne svojine.“

Dok smo prikupljale podatke, koristile smo stranačku infrastrukturu pa su nam u velikoj meri pomogle naše stranačke kolege iz mnogih gradova u Srbiji. Oni su nam prvenstveno pomogli da stupimo u kontakt sa lokalnim udruženjima građana koja se bave restitucijom i okupljaju građane koji očekuju vraćanje imovine. Naročito nam je pomogao Nikola Jovanović iz Jagodine koji nas je povezao sa Ligom za zaštitu privatne svojine i ljudskih prava, odborom u Jagodini, čija je predsednica Slobodanka Matić uzela aktivno učešće u našem projektu i sprovođenju ankete sa zainteresovanih građanima.

Tokom skupljanja podataka sa ciljem što boljeg postavljanja i objašnjavanja problema, takođe smo dobili značajnu pomoć od Srđana Cvetkovića iz Instituta za savremenu istoriju u Beogradu. Poseti ovom Institutu, kao i

razgovoru sa gospodinom Cvetkovićem, su prisustvovala i naše kolege Nikola Jovanović, Nemanja Dević i Nemanja Papić, koji su nam takođe pružili mnogo podrške.

Naišli smo i na nekoliko zatvorenih vrata lokalnih udruženja starih vlasnika zbog određenih predrasuda prema našoj stranci. Međutim, kako je ova tema veoma važna za Srpski pokret obnove, uspeli smo da preko naših članova - koji su ujedno među onim građanima koji očekuju da im imovina bude vraćena - sprovedemo anketu čiji su nam rezultati pomogli da uvidimo neke činjenice o stavu starih vlasnika prema određenim zakonskim rešenjima.

Istakle bismo i dobru saradnju sa kolegama iz drugih stranaka koji su učestvovali u trening programu. Kao deo procesa istraživanja, pripremile smo upitnik namenjen narodnim poslanicima, i tu su nam značajnu pomoć pružile kolege iz Srpske napredne stranke, Lige socijaldemokrata Vojvodine i Demokratske stranke.

Što se tiče materijala, koristile smo zvanične podatke iz Baze podataka o prijavljenoj oduzetoj imovini, a posebno bismo istakle zbornik radova „Rehabilitacija i restitucija“, koji su priredili Jovica Trkulja i Olga Danilović, koji je poslužio kao izvrsna osnova za istraživanje i izuzetno koristan izvor informacija.

Rad na razvijanju politike na temu restitucije, upravo na način koji smo odabrale, bio je jedno lepo iskustvo. Po prvi put smo pisale jedan ovakav dokument, trenerice su nam dosta pomagale tokom procesa, a lepo smo saradivale sa kolegama iz drugih stranaka. Sve u svemu, učešće na ovakvom seminaru je bilo veoma korisno i prijatno iskustvo za nas.

Jelena Blagojević i Nevena Radosavljević

Inviolability of Private Property in Serbia, Serbian Renewal Movement (SPO)

The right to private property has been defined as one of basic human rights, guaranteed by both the Constitution of the Republic of Serbia and the international Convention for Protection of Human Rights Protection and Fundamental Freedoms. However, the Law on Restitution of Confiscated Property does not guarantee that decades-long injustice would finally be corrected, nor that complex social and political problems would be resolved. Compared to other former Yugoslav republics, Serbia was the last to adopt a Law on Restitution and the portion of property returned to their original owners remains extremely low. One of the main obstacles to full implementation of the Law are reasons of a technical nature, as well as a lack of financial resources. However, while 110.400 citizens have been waiting for the Law to be implemented, Christian religious communities were returned a significant part of their property. As a solution, the authors propose changes to the legislation, which would then be sent to the National Assembly for adoption. This can be achieved through citizens' initiative and public campaigns which would bring this problem to the closer attention of citizens.

Key words: right to private property, Law on Restitution and Confiscated Property

Problem nasilja u školama

Definisanje problema

Problem kojim se predlog ove politike bavi je porast nasilja u školama zabeležen u poslednje dve decenije u Srbiji. U okviru ove politike, nasilje je definisano kao svaki oblik ponašanja koji ima za cilj namerno nanošenje psihičkog i fizičkog bola drugome. Ovo je široka definicija koja podrazumeva nasilje među učenicima u okviru škole, nasilno ponašanje učenika prema nastavnom osoblju kao i nasilno ponašanje učenika van obrazovnih institucija. Problem unutar sistema koji dovodi do porasta nasilja je nedostatak institucionalne podrške i nefunkcionalnost mehanizama delovanja u slučajevima nasilja među mladima.

Problem je prepoznat kao prioritetan zbog čestih izveštaja o slučajevima nasilja među mladima u pisanim i elektronskim medijima, u kojima se javljaju roditelji i predstavnici obrazovnih institucija nemoćni pred ovim pojavama. Bez obzira na postojanje zakonskih odredbi i okvira za delovanje, kao i novih podzakonskih akata poput „Pravilnika o protokolu postupanja“ i „Pravilnika ponašanja“, stanje na terenu je nepromenjeno. Prepoznat je i nedostatak kapaciteta unutar zainteresovanih grupa da reaguju po problemu kada do njega dođe. Uglavnom su roditelji i predstavnici lokalnih institucija prepušteni sami sebi i nemaju sistemsku podršku za reagovanje i sprovođenje preventivnih i interventnih aktivnosti u okviru institucija i sredina u kojima se problem javlja.

Trenutno stanje bi se moglo najjasnije definisati kao stalno „prebacivanje vrućeg krompira“ u okviru koga institucije međusobno prebacuju odgovornost. Sistem danas funkcioniše tako da dozvoljava nejasan odnos odgovornosti, jer svi akteri delimično imaju zadatak da se bave problemom.

Postoje pozitivni primeri poput UNICEF-ovog programa „Škole bez nasilja.“⁴⁰ Ovaj program je 2011. godine obuhvatao 201 osnovnu školu i 9 srednjih škola koje su želele da se uključe, što znači da postoje brojne institucije u zemlji koje okreću leđa nasilju, u kojima je nastavni kadar ne-

40 Za više informacija pogledati: <http://www.unicef.rs/skola-bez-nasilja.html>

dovoljno senzibilisan, a često i ne razume da rešavanje ovog problema ulazi u opis posla svih koji su uključeni u život škole.

Predlog rešenja

Glavni cilj ove politike je eliminisanje nasilja u školama. Taj cilj se postiže razvijanjem efikasne institucionalne podrške građanima, pokretanjem mehanizama unutar institucija za rešavanje problema, razvojem svesti i stavova prema nasilju u lokalnoj zajednici putem kampanja, edukacija i stvaranjem podrške za decu, nastavnike i roditelje da ukažu na probleme i adekvatno reaguju po pojavi istih.

Željeni rezultat ove politike je uspostavljanje institucionalne podrške na republičkom i lokalnom nivou koja bi definisala i aktivirala mehanizam delovanja u slučajevima nasilja među mladima u skladu sa definisanim pravilima i sistemom odgovornosti između nastavnika, predstavnika obrazovnih institucija i roditelja.

Sa ciljem nalaženja rešenja za problem nasilja u školama, predlažemo sledeće:

1. Osnivanje „Kancelarije za podršku obrazovnim institucijama i roditeljima za rešavanje problema nasilja među učenicima“ (Kancelarija)

Lokalna samouprava bi osnovala Kancelariju i njezino delovanje bi se finansiralo iz budžeta opštine. Ona bi obezbeđivala pravnu službu, „call-centar“ i dostupnost putem internet prezentacije. Osnovna uloga Kancelarije je da se roditelji i drugi zainteresovani lakše informišu o mogućnostima za rešavanje problema nasilja kroz besplatnu pravnu pomoć i omogućavanje kontakta sa relevantnim institucijama. Kancelarija bi pored komunikacije i koordinacije institucija sprovodila analizu stanja na nivou lokalne samouprave. Podrška i oblik delovanja bi se nakon analize prilagođavali karakteristikama i specifičnostima sredina u kojima se nasilje javlja, što podrazumeva senzibilisanje u pojedinačnim slučajevima na verske, kulturološke i druge razlike u sastavu stanovništva. Kancelarija bi prvenstveno radila na prevenciji nasilja putem edukativnih programa za decu, nastavnike i rodi-

telje. Svaka kancelarija bi imala svoju internet prezentaciju u okviru koje bi promovisala aktivnosti, predstavljala svoj sistem rada i bila dostupna putem elektronske pošte svim građanima koji bi time bili u mogućnosti da ukažu na problem i doprinesu rešavanju problema svojim predlozima. U okviru svojih preventivnih programa, kancelarija će nuditi otvorena vrata građanima, a posebno mladima, i kroz institucionalnu podršku će ih podsticati da kreativno razvijaju programe i projekte u skladu sa lokalnom strategijom za borbu protiv nasilja, te im davati mogućnost da sa svojim projektima učestvuju na državnim i međunarodnim konkursima. Projekti ovog tipa bi trajali u rasponu od 3 do 6 meseci.

Kancelariju bi osnivala lokalna samouprava uz podršku i saradnju Ministarstva prosvete, Ministarstva unutrašnjih poslova, Ministarstva zdravlja i Ministarstva pravde. Ulogu u osnivanju kancelarije trebalo bi da imaju i stručnjaci iz ove oblasti, udruženja građana koja se bave mladima, nasiljem i pitanjima tolerancije, kao i međunarodne organizacije i fondacije koje se ekspertski bave ovom tematikom. Pokretanjem ovakve kancelarije automatski bi započelo i preispitivanje efikasnosti rada pojedinaca i postojećih institucija koje u opisu svog polja delovanja imaju i bavljenje ovom temom.

2. Izrada “Lokalne strategije za borbu protiv nasilja” (Strategija)

Da bi uspešno odgovorila na specifičnosti problema nasilja u lokalnim sredinama pri osnivanju kancelarije, oformila bi se radna grupa sastavljena od aktivnih stručnjaka sa ciljem izrade „Lokalne strategije za borbu protiv nasilja“. Ovaj dokument bi uzeo u obzir lokalne specifičnosti, socijalne, verske i etničke karakteristike i na osnovu njega bi kancelarija mogla adekvatnije da odgovori na buduće izazove. Strategijom bi se definisao i sistem odgovornosti pri reagovanju na pojave nasilja i podrška u skladu sa postojećim zakonima i podzakonskim aktima. U krajnjim slučajevima koji prevazilaze nivo škola, Strategija bi definisala ulogu kancelarije u komunikaciji sa policijom, tužilaštvom i medijima. Jedan od osnovnih principa rada bi bila i stalna edukativna kampanja koja bi ukazivala na problem i pomagala medijima da ga predstave javnosti na što jasniji način ukazujući na srž problema kao i na sistemska rešenja koja se dugoročno primenjuju.

3. Evaluacija

Za određivanje uspešnosti ove politike predviđena su tri nivoa evaluacije. Na kratak rok, u prvih šest meseci bi se merila zainteresovanost građana za korišćenje usluga kancelarije i njena zastupljenost u javnosti. Srednjoročni indikator promene bio bi osećaj bezbednosti kod roditelja i učenika. Ovo bi se određivalo nakon godinu dana rada putem ankete koja bi jasno ciljala efekte rada i funkcionalnost kancelarije. Dugoročni indikator promene je smanjenje nasilja u školama koje bi se analiziralo upoređivanjem statističkih podataka sakupljenih pre otvaranja kancelarije i 5 godina kasnije.

Testiranje politike kroz pilot projekat

Početak rada na politici bio bi pilot projekat u okviru koga bi se prezentovale ideje i moguća rešenja u nekoliko opština i gradova u Srbiji. Najpre bi se radilo sa zainteresovanim predstavnicima lokalnih samouprava koji bi u okviru organizovane javne debate na lokalnu mogli da ukažu na specifične probleme sa kojima se susreću i da uvide mogućnosti i rešenja koja ova politika nudi. Ukoliko bi tema politike i ideje bile prepoznate kao prioritete, naredni korak bi bio okupljanje ključnih aktera sa ciljem rada na rešenju uz podršku stručnjaka iz nevladinih organizacija i pojedinaca iz institucija i drugih organizacija koje se aktivno bave ovom temom u okviru već postojećih projekata. Ukoliko ne postoji „Lokalna strategija za borbu protiv nasilja“, prvi zadatak bila bi izrada i usvajanje strategije, uz preciznu analizu postojećeg stanja, a zatim i formiranje kancelarije koja bi sprovodila pomenute aktivnosti prevencije i intervencije.

Pilot projekat za smanjenje nasilja u školama predviđa javne debate u šest gradova Srbije gde bi se raspravljalo sa lokalnim stručnjacima i liderima iz oblasti obrazovanja, kulture, bezbednosti, sudstva, zatim sa sociolozima, psiholozima, ostalim stručnjacima i liderima iz nevladinog sektora o pisanju i usvajanju strategija za smanjenje nasilja među mladima na nivou lokalnih samouprava i osnivanju „Kancelarije za podršku obrazovnim institucijama i roditeljima za rešavanje problema nasilja među učenicima“. Debate bi uključile najmanje po jednog lidera iz nevladinog sektora ili ek-

sperta iz Beograda koji bi u dijalogu sa lokalnim liderima i posetiocima tribina raspravljali o specifičnim problemima i potrebama koje predviđa život na lokalnu.

Zbog razlike u strukturi stanovništva i razlika u socio-ekonomskim okolnostima pojedinih gradova i opština, svaka zajednica nosi specifičnosti koje je neophodno uzeti u obzir prilikom bavljenja problemima poput šovinizma i sistema vrednosti. Ovaj projekat podrazumeva visok stepen uključenosti lokalnih organizacija, institucija, aktivista i predstavnika lokalnih samouprava, te predstavlja podsticaj u prvim koracima ka sistematskom radu na ovim pitanjima.

Ciljevi pilot projekta

1. Dugoročni cilj projekta je usvajanje i implementiranje strategije za smanjenje nasilja na lokalnu i osnivanju „Kancelarije za podršku obrazovnim institucijama i roditeljima za rešavanje problema nasilja među učenicima“.
2. Kratkoročan cilj projekta je otvaranje pitanja nasilja, šovinizma, poštovanja tj. nepoštovanja različitosti, ljudskih prava i rodne, verske i seksualne ravnopravnosti.

Jedan od zaključaka prethodnog projekta sa ovom temom koji je kancelarija fondacije Fridrih Ebert u Beogradu sprovedla u saradnji sa pokretom „Evropa nema alternativu“⁴¹ je da nije dovoljno da se o ovom problemu raspravlja samo iz pozicije Beograda kao prestonice i administrativnog centra, te da je potrebno decentralizovati pitanje nasilja i šovinizma. To znači da pristup treba prilagoditi i ostalim delovima Srbije, a pogotovo onim mestima gde su problemi dublji ili posve drugačiji. Projekat iz 2011. godine je za sobom ostavio tri sveske sa transkriptima sa sedam debata iz Beograda koje detaljno raspravljaju o manama sistema raščlanjujući problem na oblasti obrazovanja, kulture, medija, politike, porodice, sporta i religije. Ova pitanja imaju različite uticaje u lokalnim sredinama i svrha nastavka projekta na lokalnu je da na terenu ukaže na neka konkretna pitanja i karakteristike.

41 Za više informacija pogledati: http://www.fes.rs/activities_r20101216.html

U okviru ovog projekta trebalo bi posetiti sve "strane" Srbije, a predlog konkretnih gradova je: Subotica, Šabac, Vrnjačka banja, Zaječar, Paraćin i Novi Pazar.⁴²

Projekat bi se izvodio u saradnji sa lokalnim partnerima. Ideja je da svaka tribina bude medijski praćena od strane lokalnih medija i da se u saradnji sa lokalnim partnerima u daljoj komunikaciji nakon projekta pomogne pisanje i usvajanje lokalne strategije za smanjenje nasilja i osnivanje „Kancelarije za podršku obrazovnim institucijama i roditeljima za rešavanje problema nasilja među učenicima“ .

Rad na pitanju nasilja među mladima i nasilja u školama počiva na aktivnostima koje je započela „Koalicija mladih protiv nasilja“⁴³ 2009. godine, reagujući na učestale napade na manjinske grupe i strane državljane u Srbiji. Koalicija je svoje aktivnosti prvi put konkretizovala nakon napada i smrti francuskog državljanina Brisa Tatona koji je izgubio život nakon što je pretrpeo brutalan napad od strane huligana u centru Beograda. Ovom događaju je usledila protestna šetnja protiv nasilja u kojoj je učestvovalo preko 10.000 građana koji su stajali iza transparenta „STOP NASILJU“. Nakon toga su usledile i neke aktivnosti simboličnog karaktera, kao što je postavljanje spomen ploče stradalom Brisu Tatonu, „Beograd, grad protiv nasilja“ kao i javne debate koje su analizirale uzroke nasilja i ekstremnog šovinizma koji se umnožava, manifestuje i eskalira poslednjih decenija.

U nastavku aktivnosti želimo da u jednoj drugačijoj formi konkretizujemo rešavanje ovog problema i da se bavimo isključivo pojavama koje dovode do ekstremnih manifestacija. Ulazeći u koren problema, nudimo i dugoročna rešenja koja svojim efektom imaju za cilj povećanje bezbednosti, osećaja sigurnosti i kvaliteta života, među svim građanima a prvenstveno među mladim u Srbiji.

Autor: Dušan Zlokolica
Socijalistička partija Srbije

42 Lista gradova je promenljiva.

43 Za više informacija pogledati: <http://mladiprotivnasilja.wordpress.com/>

Violence in Schools, Socialist Party of Serbia (SPS)

A number of individuals and groups in Serbia that are exposed to frequent violence, both physical and psychological, is constantly growing. Particularly alarming is peer violence, which in the past two decades has been on rise, increasingly compounded by instances of violence of students over their teachers. The authors of this policy proposal believe that this problem needs to be urgently resolved through concrete actions on the part of several actors, most notably competent institutions, teachers and parents. Solution to this problem include the establishment of a mechanism for violence prevention, i.e. an office to support educational institutions and parents in resolving the problem of peer violence, which would offer various forms of assistance, counselling and education both to the victims of violence, as well as to parents and teacher. In addition, the authors propose the development of a „Local strategy for fight against violence“, which would serve as the basis for formulating responses to instances of peer violence. A long-term solution is seen in a gradual change of public opinion which sees violence as something normal or natural; achieved through awareness-raising campaigns, seminars and other educational activities.

Key words: peer violence, violence prevention, local strategy for fight against violence